Yusuf İslam Dağdelen

تعريف الكلمة

هي اللفظ الموضوع لمعنًى مفرد

Lafız olmalıdır.
هي اللفظ

1. Lafız olmalıdır. Yani kelime olabilmesi için öncelikle ağızdan çıkan bir ses olması gerekir.

Bir manaya konulmuş olmalıdır.
الموضوع لمعنًى

2. Bu lafız bir mananın karşılığına konulmalıdır. Meselâ kendisiyle yazı yazdığımız bir nesne var. Bu nesneye "kalem" demişiz. O halde biz zihnimizde tasavvur ettiğimiz manaya "kalem" lafzını vaz etmiş olduk.

Müfret olmalıdır.
مفرد

3. Lafız müfret (tekil) olmalıdır, yani mürekkep olmamalıdır.

المفرد : ما لا يدل جزء لفظه على جزء معناه

MÜFRET: LAFZININ CÜZ'Ü MANASININ CÜZ'ÜNE DELALET ETMEYEN ŞEYDİR.

Mesela كتاب lafzı dört hece harfinden meydana gelen bir kelimedir. Bu lafzın cüzü olan ك harfi كتاب lafzının ifade ettiği manayı ifade etmez ve ifade ettiği mananın cüzü de değildir. O yüzden bu lafız müfrettir.

Mesela غلام زيد ifadesinde غلام bir şeye, زيد de bir şeye delalet ediyor. Burada telaffuz ettiğimiz lafzın (غلام زيد), bir parçası (غلام veya زيد) mananın da bir parçasına delalet ediyor. Bu yüzden bu lafız müfret değildir, mürekkeptir.

أقسام الكلمة

Yusuf İslam Dağdelen

HARF
الحرف

Harf: Kendi başına bir mana ifade etmeyen, bilakis başkasının anlaşılmasına alet, vesile olandır.

-Harflerin bazısı amildir (harfi cerler gibi), bazısı ise amil değildir (قد - هل gibi).

FİİL
الفعل

Fiil: Hey'etiyle (siğası, yapısıyla) vaz'en (bir manaya konulmuş olarak) üç zamandan birine delalet edendir.

-Fiillerin hepsi amildir (etkileyendir).

FİİLE HUSUSİ ALAMETLER:
قد - س - سوف - إن - لم - لما
لام الأمر - لا النهي

İSİM
الاسم

İsim: Üç zamandan birine delalet etmeksizin, kendi başına bir mana ifade eden şeydir.

-İsimlerin bazısı amildir (ismi fail gibi), bazısı ise amil değildir (اللذي - أنت - أنا gibi).

İSME HUSUSİ ALAMETLER:
دخو لُ التنوين - وحرف الجر - ولام التعريف
كو نُه مبتدأ - وفاعلا - ومضاف

NOT: Bu taksim ve misallerden ortaya çıktı ki, harf den kasıt "hurufu meani" dir, "hece harfleri" değildir kastedilen. Aralarındaki fark hurufu meani (في gibi) bizatihi kelime iken, hece harfleri (ي - ف gibi) kelimeden bir cüzdür. (Kasabzade Şerhi)

Yusuf İslam Dağdelen

تعريف العامل

العامل: هو ما أوجبَ بواسطةٍ كوْنَ أخرِ الكلمةِ على وجهٍ مخصوصٍ من الإعراب

Kelimenin sonunun, bir vasıta (muktezil irab) ile irabının özel bir şekilde olmasını gerektiren şeydir.

مقتضِي الإعراب

Muktezil İrab: Amilin kelimenin sonuna irab verirken yararlandığı vasıtadır.

في الأفعال

Fiillerde muktezil irab ismi faile olan tam benzemedir ki bu da sadece fiili muzaride vardır.

لفظًا

Hareke ve sukun bakımından aynı olmaları.

ضَارِبُ - مُدَحْرِجٌ

يَضْرِبُ - يُدَحْرِجُ

معنًى

1. Umum - husus mana ifade etmeleri

ضارب - الضارب

يضرب - سيضرب + ما يضرب

2. Hal ve istikbale delalet eden karineler olmadığında, ilk akla gelen hal manasında olmalarıdır.

كاتِبٌ -Şuanda yazar.

يكتبُ -Şuanda yazıyor.

استعملاً

1. Nekiraya sıfat olmaları

جائني رجلٌ ضارب - يضرب

Nekira Sıfat Sıfat

2. Başlarına ibtida lamı dahil olabilmesi

إن زيدًا لضاربٌ - ليضرب

في الأسماء

İsimlerde muktezil irab, failiyyet, mefuliyyet ve izafet gibi gizli bir takım manaların isimlere gelip gitmesidir ki, bu manaları meydana getiren amildir.

NOT: *Kelimeler, cümledeki bulunduğu konuma (fail, meful, izafet vb.) göre irab alırlar. Bu konumda olmasını sağlayanda amillerdir. Amiller vasıtalar ile (1) kelimelerin sonlarını (2) irablamışlardır.*

Özetle*, fiiller* ***aslı itibariyle*** *mureb (irablanabilir) değillerdir. Ancak yukarıdaki benzerlikler, fiilin mureblikte asıl olan isme,* ***mureblik (irablanabilme) noktasında*** *tabi olmasını gerektirmiştir. Yani fiilin sonunda meydana gelen irabsal değişiklikler, isme olan benzerliği sebebiyledir*

Yusuf İslam Dağdelen

AMİL (60)

LAFZİ (58)

مَا يَكُونُ لِلِّسَانِ فِيهِ حَظٌّ

Lisanda payı olan amildir. (telaffuz edilebilen)

MANEVİ (2)

مَا لا يَكُونُ لِلِّسَانِ فِيهِ حَظٌّ

Lisanda payı olamayan amildir.

KIYASİ (9)

ما يُمْكِنُ أَنْ يُذْكَرَ فى عَمَلِهِ قَاعِدَةٌ كُلِّيَةٌ مَوْضُوعُهَا غَيْرِ مَخْصُور

Amel etme hususu, mevzusu birkaç adet veya fertle mahsur olmayan ve külli bir kaide olarak zikredilmesi mümkün olan şeydir.

SEMAİ (49)

هوَ الَّذِى يَتَوَقَّفُ اِعْمَالُهُ عَلَى السَّمَاع

İmali (amel etmesi), Araplardan işitmeye bağlı olandır.

Fiilde Amil (19)

İsimde Amil (30)

İki İsimde Amil (10)

Bir İsimde Amil (20)

Harfi Cerler

HARFİ CERLER (20)

Yusuf İslam Dağdelen

1. اَلْبَاءُ ← لِلْإِلْصَاقِ – **bitiştirmek**
بِهِ دَاء

2. مِنْ ← لِلِابْتِدَاءِ – **başlangıç**
سِرْتُ مِنَ الْبَصْرةِ إِلَى الْكُوفةِ

3. إِلَى ← لِلِانْتِهَاءِ – **bitiş**
سِرْتُ مِنَ الْبَصْرةِ إِلَى الْكُوفةِ

4. عَنْ ← لِلْبُعْدِ وَالْمُجَاوَزَةِ – **uzaklaşmak**
رَمَيْتُ السَّهْم عَنِ الْقَوْس

5. عَلَى ← لِلِاسْتِعْلَاءِ – **istila**
عَلَيْهِ دَيْن

6. لِ ← لِلتَّعْلِيلِ أَوْ لِلتَّخْصِيصِ – **sebebiyet**
ضَربتُ زيداً لِلتَّأْديبِ – اَلْجُلُّ لِلْفرسِ

7. فِي ← لِلظَّرْفِيَّةِ – **zarfiyet**
أَلمَالُ في الْكيسِ

8. اَلْكَافُ ← لِلتَّشْبِيهِ – **benzetme**
زَيد كَالْأَسَدِ

9. حَتَّى ← لِلْغَايَةِ – **sona eriş**
أَكَلْتُ السَّمكةَ حَتَّى رَاسِها

10. رُبَّ ← لِلتَّقْلِيلِ – **azlık**
رُبَّ رَجُل جَوَّاد لَقِيتُهُ

11. وَاوُ الْقَسَمِ ← لِلقَسَمِ – **yemin**
وَاللّٰهِ

12. تَاءُ الْقَسَمِ ← لِلقَسَمِ – **yemin**
تَالله

13. حاشا ← لِلِاسْتِثْنَاءِ – **istisna**
هَلَكَ النَّاسُ حَاشَا الْعَالِمِ

14. مُذْ ← لِلِابْتِدَاءِ فِي الزَّمَانِ الْمَاضِى
ما رَأَيْتهُ مُذْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

15. مُنْذُ ← لِلِابْتِدَاءِ فِي الزَّمَانِ الْمَاضِى
ما رَأَيْتهُ مُنْذ يَوْمِ السَّبْت

16. خَلاَ ← لِلِاسْتِثْنَاءِ – **istisna**
جَاءَنِي الْقَوْمُ خَلَا زَيْد

17. عَدَا ← لِلِاسْتِثْنَاءِ – **istisna**
جَاءَنِي الْقَوْمُ عَدَا زَيْد

18. لَوْلاَ ← لِاِمْتِنَاعِ شَيْئٍ لِوُجُودِ غَيْرِهِ
لَوْلَاكَ يَا رَحْمَةَ اللّٰهِ لَهَلَكَ النَّاسُ

19. كَيْ ← لِلتَّعْلِيلِ – **sebebiyet**
كَيْمَه عَصَيْتَ

20. لَعَلَّ ← لِلتَّرَجِّي – **umut etmek**
لَعَلَّ اللّٰهَ تَعَالَ يَغْفِرُ ذَنْبِى

NOT: 1. لَوْلاَ harfi ceri kendisine zamir bitiştiğinde لِاِمْتِنَاعِ شَيْئٍ لِوُجُودِ غَيْرِهِ manasını ifade eder.
2. كَيْ sebebiyet manasını üzerine استفهام مَا sı dahil olduğunda ifade eder.
3. لَعَلَّ Ukay lugatına göre harfi cerdir.

متعلق الجار والمجرور

Yusuf İslam Dağdelen

Harfi Cerin Müteallakı

Harfi cer'in mecrur ile birlikte, mânaca alâkalı (âid, bağlı) olduğu kelimeye "müteallak" denir. Kısaca müteallak; mecrura, harfi cer vasıtasıyla geçen şeydir.

Harfi cerin müteallakı fiil, şibhi fiil ve mana fiil olarak üç şekilde gelebilir.

Fiil

ذهب الى البيت

Şibhi Fiil

İsmi fail
ismi meful
sıfatı müşebbehe
ismi tafdil
masdar.

انا خارج من الصف

Mana Fiiil

Zarfı Müstekar
İsim Fiil
İsmi Mensub

هيهات المذنب من الله تعالى

Harfi Cerlerin Müteallak Alma Durumları

Daima (9)

من - الى - عن - على
واو القسم - تاء القسم
مذ - منذ - كيمه

Hiçbir Zaman (7)

رب - حاشا - عدا - خلا
لولا - لعل -حروف الزوائد

Bazen (4)

الام - الباء - الكاف - حتى

إعراب المجرور

Yusuf İslam Dağdelen

Harf-i cerden sonra gelen kelimenin cer dışında ikinci bir irabı da vardır. Cer mahall-i karîb olup, ikinci irab mahall-i ba'îddir. Mecrur olan ifadelerin birincil irabı cer iken ikincil irabları aşağıdaki gibidir:

müteallak almayan harfi cerlerin mecrurları.

مجرور الزوائد و"رب"

Zaid harf-i cerlerin ve رُبَّ'nin (ikincil) irabı harf-i cer gelmeden önceki hâli üzeredir.

كَفَى بِاللهِ شَهِيدًا ◀ كَفَى اللّٰهُ شَهِيدًا
(mecrur, car; fail (merfu))

مَا جَائَنِي مِنْ اَحَدٍ ◀ مَا جَائَنِي اَحَدٌ
(mecrur, car; fail (merfu))

مجرور حروف الاستثناء

İstisnâ harflerinin (ikincil) irabı إلا 'dan sonraki müstesnâ gibidir.

جاء القوم خلا زيدٍ ◀ جاء القوم إلا زيدًا
(car, mecrur; müstesnâ)

مجرور لولا و"لعل"

لَوْلاَ ve لعل 'nin mecrûru (ك) mübtedâ olup sonraki ifâde (موجود) haberdir. Yani mecrurun (ikincil) irabı mübteda üzere merfudur.

لولاك موجود لهلك زيد
(car, mecrur; mübteda; mahzuf haber)

لعل زيدٍ قائم
(car, mecrur; mübteda; haber)

2

إعراب المجرور

Yusuf İslam Dağdelen

Harf-i cerden sonra gelen kelimenin cer dışında ikinci bir irabı da vardır. Cer mahall-i karîb olup, ikinci irab mahall-i ba'îddir. Mecrur olan ifadelerin birincil irabı cer iken ikincil irabları aşağıdaki gibidir:

مجرور ما عدا هذه السبعة

MAHALLEN MENSUBTUR:

إن كان الجار " في" أو بمعناه

في **veya** في **manasında ise mecrurun (ikincil) irabı mef'ûlün fih olarak mahallen mansûbdur.**

صليت في المسجدِ - بالمسجد

mecrur car — mecrur car

mefulun fih üzere mansubdur.

إن كان الجار " الام" أو بمعناه

لام **veya** لام **manasında ise mecrurun (ikincil) irabı mef'ûlün li-eclih olarak mahallen mansûbdur.**

ضربت زيدا للتأديبِ

mecrur car

mefulun leh üzere mansubdur.

كيمه عصيت

mecrur car

إن كان الجار عدا " في" و"الام"

لام **veya** في **değilse mecrurun (ikincil) irabı mef'ûlün bih ğayri sarih olarak, mahallen mansûbdur.**

ذهبت الى البيت

mecrur car

mefulun bih ğayrı sarih üzere mansubdur.

NOT: *Mefulün bih gayr-i sarih ise "açık olmayan mefulün bih "anlamına gelir. Çünkü harf-i cerden dolayı açıkça nasb alametini alamaz.*

إذا أُسند المتعلق الى الجار لمجرور

Müteallak harf-i cer vasıtasıyla mecrûra isnâd edildiğinde o mecrûr ikincil (irabı) nâib-i fâil olarak mahallen merfû olur.

مُرَّ بزيد

müteallak — car-mecrur (naibi fail)

naibi fail olarak mahallen merfudur.

8.

ظرف مستقر - ظرف لغو

Yusuf İslam Dağdelen

Zarfı Müstekar

Car mecrurun müteallakı bazen hazfedilir. Eğer **hazfedilen** müteallak **efâli âmden** olup, mânâsı car ve mecrurdan anlaşılıyorsa, o car ve mecrura zarfı müstekar denir.

Efâli âmme ise, umûm mânâlı fiiller olup, yedi tanedir.
Bunlar: لاَبَسَ، اِسْتَقَرَّ، وَقَعَ، ثَبَتَ، وَجَدَ، حصَلَ، كَانَ

Kısaca şu iki durum varsa zarf zarfı müstekardır:
1. Müteallakın Mahzuf Olması
2. Müteallakın Efâli Âmden Olması

زَيْدٌ فِي الدَّارِ / أبُوهُ
mecrur — car — zarfı müstekar
حَصَلَ
Umumi fiillerden mahzuf müteallak

Not: Mütealak hazf olunca, müteallakın **manası**, **ameli**, **irabı** ve **zamiri** (dört şey) car-mecrur'a yerleşir, istikrar eder. Bu yüzdendir ki zarfı müstekar olarak isimlendirilir.

1. Manası, حَصَلَ bulunur.
2. Ameli, أبُوهُ ifadesini müteallakı gibi faili alır amel eder.
3. İrabı, müteallakı gibi haber olur.
4. Zamiri, müteallakın altında gizli olan zamir de هو geçer.

Zarfı Lağv

Eğer hazfedilen müteallak, **efâli âmden olmayıp**, husûsî mânâlı fiillerden olursa **ya da hazfedilmemiş ise** bu car ve mecrura zarfı lağv denir.

Müteallak Mahzuf Olmazsa

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ
müteallak — car,mecrur
zarfı lağv

Müteallak Efâli Âmden Olmazsa

زَيْدٌ فِي الدَّارِ
mecrur — car
zarfı lağv
اَيْنَ اَكَلَ زَيْدٌ ؟
اَكَلَ — sual karinesi ile mahzuf
mahzuf müteallak
efali hassa'dan

1

حذف حرف الجر

Yusuf İslam Dağdelen

سماعي

والسَّمَاعِيُّ فِيمَا عَدَا هَذِهِ الثَّلاَثَةِ مِمَّا سُمِعَ مِنْ العَرَبِ، فَيُحْفَظُ ولاَ يُقَاسُ عَلَيْهِ

Semai olan harfi cerlerin hazfi, geçilen şu 3 yerin (lam,fiy ve en-enne'den carın hazfi) haricindedir. Semaen hazf Araplardan işitmeye dayalıdır. Ezberlenir ve onun üzerine kıyas yoktur.

قياسي

"أنْ" و"أنَّ"

اَنْ و اَنَّ فَالجَارُّ يُحْذَفُ مِنْهُمَا قِيَاسًا

Bu ikisinden (اَنْ و اَنَّ) carr kıyasen hazf edilir.

المفعول له

اذا كَانَ فِعْلاً لِفَاعِلِ الفِعْلِ المُعَلَّلِ ومُقَارِنًا لَهُ فِى الوُجُودِ

Mefulun leh, Muallel fiilin faili için bir hades (oluş-eylem-fiil-iş) olduğu zaman ve vücuda gelmekte muallel fiile yakın olduğu zaman "lam'ın hazfi" caizdir.

ضَرَبْتُ زَيْدًا تَأْدِيبًا له

المفعول فيه

ظَرْفُ زَمَانٍ

في *hazfedilir*

مَحْدُودٌ

مَا يَتَعَيَّنُ لَهُ مِقْدَارٌ مَخْصُوصٌ ك"يَوْمٍ" و"لَيْلٍ"

Kendisi için hususi bir miktarın, muayyen (belirli) olduğu şeydir.

صُمْتُ شَهْرًا
↓
في

مُبْهَمٌ

مَا لا يَتَعَيَّنُ لَهُ مِقْدَارٌ مَخْصُوصٌ كَ"حِينٍ" و"وَقْتٍ"

Kendisi için hususi bir miktarın, muayyen (belirli) olmadığı şeydir.

سِرْتُ حِينًا
↓
في

ظَرْفُ مَكَانٍ

في *hazfedilmez.*

مَحْدُودٌ

هُوَ مَا ثَبَتَ لَهُ اِسْمٌ بِسَبَبِ اَمْرٍ دَاخِلٍ فى مُسَمَّاهُ

Bir iş, durum sebebiyle müsemmasına dahil olmak suretiyle kendine bir isim sabit olan şeydir.

صَلَّيْتُ فى دَارٍ

في *hazfedilir*

مُبْهَمٌ

هُوَ مَا ثَبَتَ لَهُ اِسْمٌ بِسَبَبِ اَمْرٍ غَيْرِ دَاخِلٍ فى مُسَمَّاهُ

Bir iş, durum sebebiyle müsemmasına dahil olmaksızın kendine bir isim sabit olan şeydir.

جَلَسْتُ أَمَامَ البَيْتِ
↓
في

10.

2

حذف حرف الجر

المفعول فيه

ظَرْفُ زَمَانٍ — في hazfedilir

- مَحْدُودٌ: صُمْتُ شَهْرًا → صُمْتُ في شَهْرًا
- مُبْهَمٌ: سِرْتُ حِينًا → سِرْتُ في حِينًا

ظَرْفُ مَكَانٍ

- مَحْدُودٌ — في hazfedilmez.
  - دَار - مسجد - مكتبة
  - ✗ صَلَّيْتُ دَارًا
  - ✓ صَلَّيْتُ فى دَارٍ
- مُبْهَمٌ — في hazfedilir
  - كَالْجِهَاتِ السِتَّ: امام / قدام / خلف / يمين / يسار / شمال / فوق / تحت
    - جَلَسْتُ أَمَامَ البَيْتِ → جَلَسْتُ في أَمَامَ البَيْتِ
  - المَقَادِيرِ المَمْسُوحَةِ: فرسخ / ميل / بريد
    - سِرْتُ مِيلاً → سِرْتُ في مِيلاً
  - بَعْضِ الظُّرُوفِ المَكَانِيَّةِ: عند / لدى / وسْط / بين / اذاء / خذاء / تلقاء
    - جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ → جَلَسْتُ في بَيْنَ يَدَيْهِ

Hazfedilmesinin (في) caiz olduğu, istisna yerler.

- دخل: دَخَلْتُ الدَّارَ
- نزل: نَزَلْتُ الحَانَ
- سكن: سَكَنْتُ البَلَدَ

HAZFEDİLMESİNİN (في) CAİZ OLMADIĞI, İSTİSNA YERLER.

- في بَعْضِ الكَلِمَاتِ الظَّرْفِيَّةِ: جانبا - جهة - وجها - وسَطا، خارج الدار - داخل الدار - جوف البيت
  - ✓ اَكَلْتُ في جَانِبَ الدَّار
  - ✗ اَكَلْتُ جَانِبَ الدَّار
- كُلُّ اِسْمِ مَكَانٍ لا يَكُونُ بِمَعْنَى الاِسْتِقْرَارِ: المقتل و المضرب
  - ✓ اَكَلْتُ في مَضْرِبَ زَيْدٍ
  - ✗ اَكَلْتُ مَضْرِبَ زَيْدٍ
    - ضَرَبَ
    - *ismi mekanın türediği fiil istikrar manasında değil.*
- إِنْ كَانَ بِمَعْنَى الاِسْتِقْرَارِ وَلَمْ يَكُونْ مُتَعَلَّقُهُ بِمَعْنَى الاِسْتِقْرَارِ: مقام و مكان
  - ✓ اَكَلْتُ في مَقَامِهِ
  - ✗ اَكَلْتُ مَقَامَهُ
  - ✓ قُمْتُ مَقَامَهُ - قَعَدْتُ مَكَانَهُ
    - *müteallak'da istikrar manasında*

NOT: Bir eylem kalıcı değil aniden olup bitiyorsa, (vurmak, öldürmek gibi) kendisinde istikrar manası yok demektir. Ancak bir müddet kalıcı olan aniden olup bitmeyen eylemler (oturmak, ayakta olmak gibi) kendisinde istikrar manası bulunduruyor demektir.

Yusuf İslam Dağdelen

3

حذف حرف الجر

Yusuf İslam Dağdelen

المفعول له

ضَرَبْتُ زَيْدًا تَأْدِيبًا له
لِ

"أنْ" و"أنَّ"

في اَنَّ

وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَداً
لِاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ

في اَنْ

عَبَسَ وَتَوَلّٰى اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمٰى
لِاَنْ جَاءَهُ الْاَعْمٰى

MEFULUN LEH'TEN HARFİ CERİN HAZFİ İÇİN 3 ŞART GEREKİR.

إِذَا كَانَ المَفْعُولُ لَهُ فَعْلاً

1.) Mefulun leh masdar olacak (örnekte تَأْدِيبًا *mefulun leh ve masdardır)*

كَوْنُهُ حَدَثًا لِفَاعِلِ الفِعْلِ المُعَلَّلِ بِالمَفْعُولِ لَهُ
يعني: كَوْنُ فَاعِلِهِمَا مُتَّحِدًا

2.) Mefulun lehin faili ile, muallel fiilin faili aynı olacak (mefulun lehin faili yani edeplendirme işini yapan ve döven kişi mütekellimdir. تُ*)*

اَكْرَمْتُكَ لِاِكْرَمِكَ

Bu terkibte bulunan لِاِكْرَمِكَ *lafzından lam harfi cerrinin hazf edilmesi caiz değildir. Çünkü amil olan* اَكْرَمْتُ *fiilinin faili mütekellimdir. Mefulun leh olan* اِكْرَمْ *masdarının fili ise muhatabtır.*

كَوْنُ زَمَانِ المَفْعُولِ لَهُ مُقَارِنًا لِزَمَانِ الفِعْلِ المُعَلَّلِ فِي الوُجُودِ

3.) Mefulun leh ve muallel fiil eş zamanlı olacak (edeplendirme işi ile dövme işi eş zamanlıdır)

جِئْتُكَ اليَوْمَ لِوَعْدِى أَمْسِ

Bu terkibteki لِوَعْدِى *lafzındaki lam hazf edilemez. Çünkü mefulun lehin amili olan* جِئْتُ *fiilinin zamanı bu gündür.* وَعَدْ *masdarının zamanı dünkü gündür.*

ÖZETLE:

حذف حرف الجر

Yusuf İslam Dağdelen

Harfi cerin hazfi semai ve kıyasi olmak üzere ikiye ayrılır. Semai olarak harfi cerin hazfi Araplardan duyulduğu üzeredir, ezberlenir ve kıyas edilemez. Harfi cerin kıyasen hazfi üç kısma ayrılır. Belli kurallara, kaidelere uygun olarak kıyas edilebilir. Özetle kaideler aşağıdaki gibidir:

A. MEFULUN FİH'TEN في HARFİ CERİNİN HAZFİ:

- 1. Mefulun fih, zarfı zamansa, ister bu zaman zarfı mahdud olsun ister mübhem olsun harfi cer hazfedilir.

- 2. Mefulu fih, zarfı mekan mübhem ise harfi cer hazfedilir. Ancak bundan bazı zarfı mekanı mübhem zarfları, istikrar manası ifade etmeyen ismi mekanlar ve ismi mekanlar istikrar manası ifade etsede, müteallakı istikrar manası ifade etmediği yerler istisna edilmiştir. Bu yerlerde harfi cerin hazfi caiz değildir. (örnekler için tabloya bk.)

- 3. Mefulu fih, zarfı mekan mahdud ise harfi cer hazfedilmez. Ancak bundan دخل - نزل - سكن fiilleri istisna edilmiştir. Bu fiillerden sonra harfi cer hazfedilir.

B. MEFULUN LEH'TEN, الام HARFİ CERİNİN HAZFİ:

- 1. Mefulun leh'ten, lam'ın hazfi için şu üç şartın bulunması gerekir:
  - a. mefulun leh masdar olacak.
  - b. Mefulun lehin faili ile, muallel fiilin faili aynı olacak.
  - c. Mefulun leh ve muallel fiil eş zamanlı olacak.

C. (اَنْ و اَنَّ) DEN HARFİ CER KIYASEN HAZFEDİLİR.

الحذف والإيصال

Yusuf İslam Dağdelen

تَعَلُّقُ الجَّارَينِ بِفِعْلٍ وَاحِدٍ

Aynı manada iki harf-i cerrin atıfsız olarak bir fiile tealluk etmesi câiz değildir.

✗ ضَرَبْتُ يَوْمَ الجُمْعَةِ يَوْمَ السَّبْتِ
في zarfı zaman — في zarfı zaman

✗ مَرَرْتُ بِزَيْدٍ بِعَمْرٍو
ilsak — ilsak

Ancak harf-i cerler aynı olsa da manaları farklı olsa tealluk câiz olur.

✓ ضَرَبْتُ يَوْمَ الجُمْعَةِ اَمَامَ المَسْجِدِ
في zarfı zaman — في zarfı mekan

✓ اَكَلْتُ من ثَمَرِهِ من تُفَّاحِهِ
ibtida — baziyet

Hazf ve İsal

Harfi cerin müteallakını, harfi cer olmaksızın mecrura ulaştırarak, mecrurun mahalli irabını (ikincil irabını) ortaya çıkarmaya hazf ve isal denir.

Hazf, harfi cerin hazfedilmesi demekken, isal ise harfi cer hazfedildikten sonra, harfi cerin müteallakını harfi cerden sonraki ifadeye ulaştırmak demektir. Bu mecrurun mahalli irabı mefuliyet üzere nasb veya naibiyyet üzere refdir.

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ
müteallak — من قَوْمِهِ
car — mecrur

مَالٌ مُشْتَرَكٌ فِيهِ — ظَرْفٌ مُسْتَقَرٌّ فِيهِ

1.) فِيهِ lafzı ve مُشْتَرَكٌ مستقر ismi mefullerine müteallaktır.

2.) فِي harfi cerin mecruru هِ zamiridir. Bu mecrurun ikincil (mahalli) irabı, ismi mefuller meçhul fiil gibi amel ettiğinden naibi fail olmak üzere merfudur.

3.) فِي harfi ceri (semaen) hazfedilince هِ zamiri هو şeklinde merfu zamire dönüştü. (naibul fail)

4.) Bundan sonra هو zamirinin müstetir olmasında bir engel kalmadığından مُشْتَرَكٌ ve مستقر ismi mefullerinde müstetir kaldı.

harfi cer hazfolunca, müteallak mecrura doğrudan geçti.

الْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ

Yusuf İslam Dağdelen

الْحُرُوفُ الْمُشَبَّهَةُ بِالْفِعْلِ

Fiile benzeyen harfler diye isimlendirilmesi:
>Fiil manası bulunması
>Son harfinin fetha olması
>En az üç harften oluşmaları

- إِنَّ و اَنَّ للتَحْقِيقِ
  - إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى عَالِمُ كُلِّ شَيْئٍ
  - إِعْتَقَدْتُ أَنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَادِرٌ عَلَى كُلِّ شَيْئٍ
- كَأَنَّ للتَّشْبِهِ
  - كَأَنَّ الْحَرَامَ نَارٌ
- لَكِنَّ للِاسْتِدْرَاكِ
  - مَا فَازَ الْجَاهِلُ لَكِنَّ الْعَالِمَ فَائِزٌ
- لَيْتَ للتَّمَنِّى
  - لَيْتَ الْعِلْمَ مَرْزُوقٌ لِكُلِّ أَحَدٍ
- لَعَلَّ لتَّرَجِّى
  - لَعَلَّ اللّٰهَ تَعَالَى غَافِرُ ذَنْبِى

MASDARA TEVİLİN METODU (عوني 'den)

- اَنَّ 'nin haberi müştaksa, haberi isme izafe edilerek masdar elde edilir.

  عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
  haberi: قَائِمٌ — ismi: زَيْدًا
  قِيَامَ زَيْدٍ
  haberin masdarı alınıp isme izafe edildi.

- اَنَّ 'nin haberi müştak değilse, haberine "ya'ı masdariyye" bitiştirilerek masdar elde edilir.

  اَعْجَبَنِي أَنَّ زَيْدًا اِنْسَانٌ
  haberi: اِنْسَانٌ — ismi: زَيْدًا
  اِنْسَانِيَّةُ زَيْدٍ
  habere ya'ı masdariyye bitiştirilerek masdar tevili yapıldı.

AHKAMINA DAİR

- **1.) Bu harflerin mamulleri, kendilerinden önce gelmez.**

  إِنَّ الْبَحْرَ هَادِئٌ ✗

- **2.) اَنَّ hariç bu harfler kelamın baş tarafında gelmeleri vaciptir.**

  misal:
  كَأَنَّ الْحَرَامَ نَارٌ

- **3.) Bu harflere "ma-ı kaffe" bitişir ve amelleri iptal olur. Böylece sadece mübteda+habere gelen bu harfler fiillere de dahil olur.**

  اِنَّما ضرَبَ زَيْدٌ
  fiil cümlesi

- **4.) اِنَّ dahil olduğu cümlenin manasını değiştirmez -yani cümle olmaktan çıkarıp müfret yapmaz-, tekit ederken; اَنَّ dahil olduğu cümlesiyle beraber masdar hükmündedir. (Yani dahil olduğu cümleyi masdara tevil eder)**

  عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
  قِيَامَ زَيْدٍ
  masdara müevvel عَلِمَ fiilinin mefulüdür.

مَادَّةُ الأَلِفِ والنُّونِ

Yusuf İslam Dağdelen

اِنَّ kelimesi cümleyi değiştirmediğinden, اَنَّ ise cümleyi masdara tevil ettiğinden; hemze cümle yerinde kesra, cümle olmayan müfret yerinde ise fetha vacip oldu. Elif Nun maddesinin kesralandığı yerler şunlardır:

1.) Kelam Başlarında:

اِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
cümle

2.) Kasemin Cevabında:

واللّٰهِ اِنَّ زَيْدًا لَقَائِمٌ
kasemin cevabı cümle olarak geldiğinden kesra ile okundu.

3.) Sıla Cümlesinin Başında:

وَآتَيْنَاهُ من الكُنُوزِ ما اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالعُصْبَةِ
sılanın cümlesi olarak , cümle konumunda geldiğinden kesra ile okundu.

4.) İsm-i Aynın Haberinde:

زَيْدٌ اِنَّهُ قَائِمٌ
mübteda (ismi ayn) — *haber*

Zira fethalı okunacak olsa, اَنَّ cümlesiyle beraber masdar tevilinde olup زَيْدٌ haber yapılacaktı ki bu uygun olmaz. Zira hades, masdar ismi aynlara haber yapılamaz. (zeyd ayakta olmaktır, zeyd uyumaktır denmez.)

Ayn ismi insan, at ve ağaç gibi bağımsız varlığı bulunan ve algılanan şeylere delâlet eder; mâna ismi ise ilim, cehalet ve cesaret gibi bağımsız bir varlığa sahip bulunmayan ve algılanamayan kavramları gösterir.

5.) Haberine "İbtida Lam-ı" Gelen Cümlenin Başında:

عَلِمْتُ اِنَّ زَيْدًا لَقَائِمٌ
haberine ibtida lamı bitişmiş

İbtida lamı, cümleyi tekid için gelir ki aslında bulunduğu yer زَيْدًا قَائِمٌ ifadesinin başında bulunmaktır. Ancak اِنَّ de tekid bildirmekle beraber amilde olunca, ibtida lamı, اِنَّ nin haberine kaydırılmıştır ki bu sebeple bu lama, Lâm ı Muzahlaka (kaydırılmış lam) da denilmektedir.

6.) Zan Manasına İhtimali Olmayan Kavil Maddesinden Sonra

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ وَاحِدٌ
cümle

7.) Cümle Başında Gelen حتى 'dan Sonra:

اَتَقُولُ ذَلِكَ حتى اِنَّ زَيْدًا يَقُولُهُ
حتى sonrası cümle mevzisinde, zira cümleye dahil olurlar.

Ancak atıf harfi olan حتى ile harfi cer olan حتى dan sonra gelen elif nun maddesi fetha okunur. Zira atıf harfi olan حتى müfredi müfrede atferken (cümleyi değil), harfi cer olan حتى da işme dahil olur.

8.) Tasdik Harfinden Sonra:

نَعَمْ اِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
cümle mevzisinde

9.) İftitah Harflerinden Sonra:

اَلَا اِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
cümle mevzisinde

10.) Vav-ı Haliyeden Sonra:

و اِنَّ فَرِيقًا من المُؤمِنِينَ لَكَارِهُونَ
cümle mevzisinde

مَادَّةُ الأَلِفِ والنُّونِ

Yusuf İslam Dağdelen

إِنَّ kelimesi cümleyi değiştirmediğinden, أَنَّ ise cümleyi masdara tevil ettiğinden; hemze cümle yerinde kesra, cümle olmayan müfret yerinde ise fetha vacip oldu. Elif Nun maddesinin fethalandığı yerler şunlardır:

1.) Fail Olarak Geldiğinde:

بَلَغَنِى أَنَّكَ قَائِمٌ
fail
قِيَامُكَ

2.) Meful Olarak Geldiğinde:

عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
meful
قِيَامَ زَيْدٍ

3.) Mübteda Olarak Geldiğinde:

عِنْدِى أَنَّكَ قَائِمٌ
haber — mübteda
قِيَامُ زَيْدٍ

4.) Muzaf-ı İleyh Olarak Geldiğinde:

إِجْلِسْ حَيْثُ أَنَّ زَيْدًا جَالِسٌ
muzaf — muzafun ileyh
جُلُوس زَيْدٍ

5.) لو 'den Sonra:

لو أَنَّكَ قَائِمٌ لكان كذا
fail — لو'in cevabı
لو ثبت قيامك

6.) لولا 'dan Sonra:

لولا أَنَّكَ ذَاهِبٌ، لكان كذا
mübteda — لولا'in cevabı
لولا ذهابك موجود
mübteda — mahzuf haber

7.) Ma-ı Mastariye-i Tevkıtıyye (Zaman Bildiren Ma'dan) Sonra:

إِجْلِسْ ما أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ
fail
ثبت قِيَامُ زَيْدٍ
مُدَّة ثبوتِ قيامِ زيدٍ

8.) Harf-i Cerlerden Sonra:

عَجِبْتُ من أَنَّكَ قَائِمٌ
harfi cer isme gelir, kendisinden sonraki müfret mevzisinde

9.) Atıf Harfi Olan حتى 'dan Sonra :

عَرَفْتُ أُمورَكَ حتى أَنَّكَ صالح
matufu aleyh — matuf (müfret)
صَلَاحَكَ

10.) مذ ve منذ 'den Sonra:

ما رَأَيْتُهُ مذ أَنَّكَ قَائِمٌ
isim (müfret mevzisinde)

3

مَادَّةُ الأَلِفِ والنُّونِ

Yusuf İslam Dağdelen

وَاجِبُ الكَسْرِ

١.) في الإِبْتِدَاءِ
٢.) في جَوَابِ القَسَمِ
٣.) في خَبَرٍ عَنْ اِسْمِ عَيْنٍ
٤.) في الصِّلَةِ
٥.) في جُمْلَةٍ دَخَلَتْ لَامُ الإِبْتِدَاءِ
٦.) بَعْدَ القَوْلِ العَارِيِّ عَن الظَّنِّ
٧.) بَعْدَ حَتَّى الإِبْتِدَائِيَّةِ
٨.) بَعْدَ حُرُوفِ التَّصْدِيقِ
٩.) بَعْدَ حُرُوفِ الإِفْتِتَاحِ
١٠.) بَعْدَ وَاوِ الحَالِيَّةِ

وَاجِبُ الفَتْحِ

١.) في وُقُوعِهَا فَاعِلَةً
٢.) في وُقُوعِهَا مَفْعُولَةً
٣.) في وُقُوعِهَا مُبْتَدَأَةً
٤.) في وُقُوعِهَا مُضافًا إِلَيْهَا
٥.) بَعْدَ "لَوْ"
٦.) بَعْدَ "لولا"
٧.) بَعْدَ "ما" المَصْدَرِيَّةِ التَّوْقِيتِيَّةِ
٨.) بَعْدَ حُرُوفِ الجَرِّ
٩.) بَعْدَ "حتى" العَاطِفَةِ
١٠.) بَعْدَ "مُذْ" و "مُنْذُ"

جَائِزُ الأَمْرَيْنِ

١.) كَالَّتِي وَقَعَتْ بَعْدَ فَاءِ الجَزَاءِ

من يُكْرِمْنِي فَإِنِّي أُكْرِمُهُ

Kesralanırsa ✓

Elif-nun maddesi mamulleri ile birlikte masdar tevilinde olmayıp isim cümlesi olur ve şart kelimesinin cevabı olmak üzere mahallen meczum olur.

من يُكْرِمْنِي فَإِنِّي أُكْرِمُهُ

فأنا أُكْرِمُهُ

şartın cevabı isim cümlesi

Fethalanırsa

Elif-nun maddesi fethalanırsa, mamulleri ile birlikte masdar tevilinde olur. فَأَنِّي أُكْرِمُهُ *lafzı mübteda kılınıp, kendisi için mahzuf bir haber takdir edilir.* (ثابتٌ)

من يُكْرِمْنِي فَأَنِّي أُكْرِمُهُ

فإِكْرَامِي إياه ثابتٌ

mahzuf haber takdir edildi. *masdara tevil edildi. mübteda oldu.*

NOT: *Elif-nun maddesi kesralandığı vakit başka bir lafzın takdirine ihtiyaç olmadığından kesralanması evladır. Zira kelamda aslolan takdirin yapılmamasıdır.*

1

تَخْفِيفَات

Yusuf İslam Dağdelen

تَخْفِيفُ "إِنَّ"

- إِنَّ harfi tahfif edilir ve إِنْ şeklinde okunur.
- Bu durumda haberine lam-ı ibtida lazım olur. Bu lam tahfif edilmiş إِنَّ 'yi, إِنْ 'i şartıyyeden ayırır. Bu sebeble bu lama "lam-ı farika" da denir.
- Tahfiften sonra ameli de ilğasıda caiz olur. Amelden ilğa olunca artık fiillere de dahil olabilir. Ancak her fiile değil, mübteda ve habere dahil olan fiilere dahil olabilir. (nakıs fiil-kalb fiilleri).

Bu durum fiile olan benzerliğini (son harfi fetha-en az üç harfi) kaybetmesinden dolayıdır.

- إِنْ زَيْدٌ لَقَائِمٌ / إِنْ زَيْدًا لَقَائِمٌ
  - إِنْ زَيْدًا: ameli caiz
  - لَقَائِمٌ: haber
  - زَيْدٌ: mübteda
  - lam-ı farika
- وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً
  - كَانَتْ: nakıs fiil
  - لَكَبِيرَةً: haber
  - lam-ı farika
  - هي -القِبْلَةُ-: mahzuf ismi
- وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ
  - نَظُنُّكَ: kalp fiili
  - لَمِنَ الْكَاذِبِينَ: zarfi müstakar - haber
  - lam-ı farika

تَخْفِيفُ "أَنَّ"

- أَنَّ harfi tahfif edilir ve أَنْ şeklinde okunur.
- Bu durumda أَنْ 'i muhaffefe, mukadder şan zamirinde (cümleden önce zikredilip, o cümlenin tefsir ettiği zamirde) vucuben amel eder.
- Şayet öncesinde bir fiil bulunacaksa bu fiilin tahkik ifade (katiyet, kesinlik üzerine delalet) eden fiillerden olmalıdır.
- Tahfifden sonra mutlak olarak (mübteda+habere dahil olan vey olmayan) fiillere dahil olur. Kendisinden sonra gelen fiil, şart ve dua fiili olmayan mutaşarrıf (maşdarı gelen) bir fiilse, أَنْ 'i muhaffefe'yi, أَنْ 'maşdariyyeden ayırmak için أَنْ 'muhaffefe'ye حَرْفُ النَّفِى - قد - سوف - السينُ lazım gelir.

Şayet fiil mutaşarrıf olmayan bir fiil, şart fiil veya dua fiil ise bu harflerden birine ihtiyaç duymaz.

ÖNCESİNDEKİ FİİL

Şayet öncesinde bir fiil bulunacaksa bu fiilin tahkik ifade (katiyet, kesinlik üzerine delalet) eden fiillerden olmalıdır.

- عَلِمْتُ أَنْ (muhaffefe: tahkik fiillerinden) زَيْدٌ (mübteda) قَائِمٌ (haber) ثَابِتٌ
  - هوَ: şan zamiri-ismi
  - haberi
  - عَلِمَ fiilinin 1.mefulu
  - عَلِمَ fiilinin 2.mefulu

SONRASINDAKİ FİİL

Tahfifden sonra mutlak olarak (mübteda+habere dahil olan vey olmayan) fiillere dahil olur.

Kendisinden sonra gelen fiil, şart ve dua fiili olmayan mutaşarrıf (maşdarı gelen) bir fiilse, أَنْ 'muhaffefe'ye حَرْفُ النَّفِى - قد - سوف - السينُ lazım gelir.

- عَلِمْتُ أَنْ سَوْفَ يَقُومُ زَيْدٌ
  - fiil+faille haberi
  - هوَ: şan zamiri-ismi
- عَلِمْتُ أَنْ لا (nefiy) تَقُومُ
  - fiil+faille haberi
  - هوَ: şan zamiri-ismi
- عَلِمْتُ أَنْ قَدْ تَقُومُ
  - fiil+faille haberi
  - هوَ: şan zamiri-ismi
- عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ (السينُ) مِنْكُمْ
  - fiil+faille haberi
  - هوَ: şan zamiri-ismi

Şayet fiil mutaşarrıf olmayan bir fiil ya da şart fiil ya da dua fiil ise bu harflerden birine ihtiyaç duymaz.

- وأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ
  - عَسَى: gayrı mutaşarrıf
- تَبَيَّنَتْ الجِنُّ أنْ لَوْ كَانُوا
  - لَوْ كَانُوا: şart fiili
- والخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهَا
  - غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهَا: beddua üzerine delalet eden fiil

تَخْفِيفَات

Yusuf İslam Dağdelen

تَخْفِيفُ "كَأَنَّ"

- كَأَنَّ harfi tahfif edilir ve كَأَنْ şeklinde okunur.
- كَأَنَّ tahfif edilip كَأَنْ olunca, fasih kullanıma göre ameli ilğa olur. (ismini nasb, haberini ref ameli yapamaz)
- Amelden iptal edildiği vakit fiillere de dahil olması caiz olur.

وَصَدْرٍ مُشْرِقِ النَّحْرِ كَأَنْ ثَدْيَاهُ حُقَّانِ

Amelden mulğa oldu.

Zira ismini nasb etseydi, tesniyenin nasb hali ي ile olduğundan ثَدْيَيْهِ olarak gelmeli idi.

ŞİİRİN MANASI:

Boğaza yakın kısmı parlayan bir çok göğüs vardır ki
O göğüsteki iki meme hokka gibi yuvarlaktır.

HOKKA'NIN MANASI:

Fildişi, cam, tahta gibi şeylerden yapılan ve içine koku, mürekkep vs. koymak için kullanılan küçük ve yuvarlak kutudur.

كَأَنْ قَامَ زَيْدٌ

fiil cümlesi

تَخْفِيفُ "لَكِنَّ"

- لَكِنَّ harfi tahfif edilir ve لَكِنْ şeklinde okunur.
- لَكِنَّ tahfif edilip لَكِنْ olunca, amelden iptal olması vacip olur. Zira fiile benzerlik gidiyor + başka harfe (atıf harfine) benziyor.
- Amelden iptal edildiği vakit fiillere de dahil olması caiz olur.

Amelden mulğa oldu.

مَا جَاءَنِى زَيْدٌ وَلَكِنْ عَمْرٌو حَاضِرٌ

mübteda haber

مَا قَامَ زَيْدٌ وَلَكِنْ قَعَدَ

fiil cümlesi

"إلا" و "لا"

İsmini nasb, haberini ref edenlerden

Yusuf İslam Dağdelen

"لا" لِنَفْيِ الجِنْسِ

➤ Cinsi nefyeden لا 'nın amel edebilmesi için şu şartlar gerekir:

1.) İsminin Nekira Olması
2.) Nekira İsmin Muzaf veya Şibhi Muzaf Olması
3.) İsmine Bitişik Olması

◄ لَا غُلَامَ رَجُلٍ جَالِسٌ عِنْدَنَا

لا 'nın ismi (nekira-muzaf)

Cinsi nefyeden لا 'nın amel edebilmesi için zikredilen üç şarttan;

➲ İsminin nekira olması ve ismine bitişik olması, لا 'nın amel etmesinin şartıdır.
Bu iki şarttan biri bulunmazsa, yani لا 'nın ismi marife olur veya ismi ile arasına bir şey girerse, لا 'nın amelinin ilgası ve لا 'nın tekrarı vacip olur.

◄ لا محمدٌ زارَنِي لا بكْرٌ
ameli ilğa olup, لا tekrar etti. — marife

◄ لا في الدار رجلٌ ولا إمرأةٌ
ameli ilğa olup, لا tekrar etti. — fasıla

➲ İsminin muzaf veya şibhi muzaf olması ise, لا 'nın lafzen veya takdiren amel etmesinin şartıdır.
Bu şartın bulunmaması durumunda, yani isminin müfred olması durumunda bu nekira isim, kendisi ile mensub olduğu alamet üzere mebni olup, لا 'nın ismi olarak mahallen mensub olur.

◄ لا رجلَ في الدارِ
ismi-müfred
fetha üzere mebni (mahallen mensub)

"إلا" في المُسْتَثْنَى المُنْقَطِعِ

➤ Müstesnta-ı münkatı'da amel eden amil إلا kelimesidir. Müstesna-ı muttasılda amel eden amil ise إلا kelimesi değil kendisinden önceki fiil veya şibih fiildir.

➤ Müstesna, müstesna minh'in fertlerinden değilse o müstesnaya "müstesna-ı munkatı" denir.

➤ Müstesna-ı münkatıda gelen إلا kelimesinin amil oluşu, hururfu müşebbehe bil fiilden olan لَكِنَّ manasında bir kelime olduğu içindir.

➤ Müstesna-ı munkatı'da vaki olan إلا kelimesinin haberi ekseriyetle zikredilmez, takdir edilir.

➤ Müstesna-ı munkatı'da vaki olan إلا 'nın takdir edilen mahzuf haberi kendisinden önce gelen fiilin zıddıdır.

◄ جَائَنِي القَوْمُ إِلَّا حِمَارًا / لَكِنَّ حِمَارًا لَمْ يَجِئْ
müstesna-ı münkatı (ismi) — ismi — mahzuf haberi
haberi ise mahzuf

"ما" و "لا" مُشَبَّهَتَانِ بِـ"ليس"

Yusuf İslam Dağdelen

- ما ve لا kelimeleri, nefyi ifade etmek ve mübteda ile habere dahil olmak hususunda ليس fiiline benzedikleri için ليس gibi amel ederler. (İsmini ref, haberini nasb ederler.)
- ليس 'ye benzeyen ما ve لا 'nın mamülleri kendileri üzerine tekaddüm edemez.

◄ مَا زَيْدٌ قَائِمًا
haberi: قَائِمًا — ismi: زَيْدٌ

◄ لا رَجُلٌ حَاضِرًا
haberi: حَاضِرًا — ismi: رَجُلٌ

مَا زَيْدٌ قَائِمًا
haberi: قَائِمًا — ismi: زَيْدٌ
✗

مَا VE لَا 'NIN AMEL ETMESİ İÇİN ŞU ŞARTLARIN BULUNMASI GEREKİR:.

1.) İsimleri ile arası إِنْ ile veya haberiyle veya bu ikisinin dışında başka bir şey ile ayrılmayacak

◄ مَا إِنْ زَيْدٌ قَائِمٌ — amel etmez ✗
ismi: زَيْدٌ — fasıla: إِنْ

◄ مَا زَيْدٌ قَائِمٌ — amel etmez ✗
ismi: زَيْدٌ — fasıla-haberi: قَائِمٌ

◄ مَا زَيْدٌ طَعَامَكَ آكِلٌ — amel etmez ✗
ismi: زَيْدٌ — fasıla: طَعَامَكَ — haberi: آكِلٌ
haber olan آكِلٌ ismi failinin mefulu

2.) ما ve لا 'nın nefiyliği إلا ile bozulmayacak

◄ مَا زَيْدٌ إِلا قَائِمٌ — amel etmez ✗
nefiy manası إلا ile bozuldu

3.) İsmi Nekira Olacak (Bu şart sadece لا 'ya aittir.)

◄ لا رَجُلٌ حَاضِرًا — amel etti ✓
haberi: حَاضِرًا — ismi: رَجُلٌ (Nekira)

◄ لَا زَيْدٌ قَائِمٌ ولَا عَمْرٌو — amel etmez ✗
ameli ilğa olup, لا tekrar etti.
haberi: قَائِمٌ — ismi: زَيْدٌ (Marife)

◄ مَا زَيْدٌ قَائِمًا
haberi: قَائِمًا — ismi: زَيْدٌ (Marife)

مَا 'da ise isminin nekira olması şartı aranmaz.

NOT: ما ve لا 'nın isimleri arasına haberlerine ait zarf veya car-mecrur olan bir mamul gelirse amelleri iptal olmaz.

◄ مَا عِنْدَكَ زَيْدٌ قَائِمًا — amel etti ✓
haberi: قَائِمًا — ismi: زَيْدٌ — zarf: عِنْدَكَ
haberin mamulü

◄ لَا فِي الدَّارِ زَيْدٌ قَائِمًا — amel etti ✓
haberi: قَائِمًا — ismi: زَيْدٌ — car-mecrur: فِي الدَّارِ
haberin mamulü

العَامِلُ في الفِعْلِ المُضَارِعِ

Yusuf İslam Dağdelen

النَّواصِبُ

- أَنْ؛ لِلْمَصْدَرِيَّةِ
  - أُحِبُّ أَنْ أُطِيعَ اللهَ تَعَالَى
- كَيْ؛ لِلسَّبَبِيَّةِ
  - أُحِبُّ طُولَ الْعُمْرِ كَيْ أُحَصِّلَ الْعِلْمَ
- لَنْ؛ لِلنَّفْيِ المُؤَكَّدِ فى الإسْتِقْبَالِ
  - لَنْ يَغْفِرَ اللهُ تَعَالَى لِلْكَافِرِينَ
- إِذَنْ؛ لِلشَّرْطِ و الجَّزَاءِ
  - أُطِيعُ اللهَ تَعَالَى إِذَنْ تَدْخُلَ الْجَنَّةَ

إِذَنْ 'nin amel etmesinin şartları:

1. *Kendisinden sonraki fiil müstakbel mana ifade etmesi*
2. *Kendisinden sonraki fiilin öncesiyle biri itimadı (bağlantısı) olmayacak.*

- جِئْتُكَ أَنَا إِذَنْ أُكْرِمُكَ
  - أُكْرِمُكَ: *haber*
  - أَنَا: *mübteda*
  - إِذَنْ: *amel etmez*
- قُلْتُ هذا القَوْلَ إِذَنْ أَظُنُّكَ كَاذِبًا
  - أَظُنُّكَ كَاذِبًا: *hal manasında*
  - إِذَنْ: *amel etmez*

NOT: *Fiili muzariyi nasb eden edatlardan* ***sadece*** أَنْ ***kelimesi*** *gizlenebilir.*

زُرْنِي فَأُكْرِمَكَ

gizli bir أَنْ *ile mensub*

الجَوَازِمُ

كَلِمَ المُجَازَاةِ

فِعْلًا وَاحِدًا

- لَمْ >>> لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ
- لَمَّا >>> لَمَّا يَنْفَعْ عُمْرِى
- لاَمُ الْأَمْرِ >>> لِيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا
- لاَ فِي النَّهْيِ >>> لاَ تُذْنِبْ

NOT: *Fiili muzariyi cezm eden edatlardan* ***sadece*** إِنْ ***kelimesi*** *gizlenebilir.*

زُرْنِي أُكْرِمْكَ

إِنْ تَزُرْنِي أُكْرِمْكَ

فِعْلَيْنِ

- إِنْ؛ لِلشَّرْطِ والجَزَاءِ
  - إِنْ تَتُبْ يُغْفَرْ ذُنُوبُكَ
- حَيْثُمَا - أَيْنَ - أَنَّى؛ لِلْمَكَانِ
  - حَيْثُمَا تَفْعَلْ يُكْتَبْ فِعْلُكَ
  - أَيْنَ تَكُنْ يُدْرِكْكَ الْمَوْتِ
  - أَنَّى تُذْنِبْ يَعْلَمْكَ اللهُ
- إِذْمَا - إِذَامَا - مَتَى؛ لِلزَّمَانِ
  - إِذْمَا تَتُبْ تُقْبَلْ تَوْبَتُكَ
  - إِذَامَا تَعْمَلْ بِعِلْمِكَ تَكُنْ خَيْرَ النَّاسِ
  - مَتَى تَحْسُدْ تَهْلِكْ
- مَهْمَا - ما - مَنْ - أيُّ
  - مَهْمَا تَفْعَلْ تُسْأَلْ مِنْهُ
  - مَا تَفْعَلْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدْهُ عِنْدَ اللهِ تَعَالَى
  - مَنْ يَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا يَكُنْ نَاجِيًا
  - أَيُّ عَالِمٍ يَتَكَبَّرْ يُبْغِضْهُ اللهُ تَعَالَى

العَامِلُ القِيَاسِيُّ

Yusuf İslam Dağdelen

ما يُمْكِنُ أَنْ يُذْكَرَ فى عَمَلِهِ قَاعِدَةٌ كُلِّيَةٌ مَوْضُوعُهَا غَيْرِ مَخْصُورٍ

Mevzusu birkaç adet veya fertle mahsur (sınırlı) olmayan ve külli (genel) bir kaide olarak zikredilmesi mümkün olan şeydir.

KISACA:
1. Kendisi için külli kaide zikredilmesi mümkün olacak
2. Mevzusu belirli fertle mahsur (sınırlı) olmayacak

KÜLLİ (GENEL) KAİDE:

Mevzu (mübteda-müsnedü ileyh) fertler sahibi olup bu fertlerin tamamının irade edildiği kaidedir. Bu kaide vasıtasıyla mevzuun altında bulunan fertlerin hükmü bilinmiş olur.

كُلُّ فِعْلٍ يَرْفَعُ
موضوع — محمول

Mevzuu olan كل فعل lafzından her bir fiil kastedilmiştir. (ğayrı mahsurdur)

كُلُّ حَرْفِ جَرٍّ يَجُرُّ
موضوع — محمول

Mevzuu olan كل حرف جر lafzından anlaşılan sayılı harfi cerlerdir. Mahsurdur, kıyasi amillerden değildir.

كُلُّ صِفَةِ مُشَبَّهَةٍ تَرْفَعُ الفَاعِلَ
موضوع — محمول

İtiraz: Sıfatı müşebbehenin kalıpları bellidir (semaidir). Dolayısıyla fertleri mahsurdur. Kıyasi amillerden olmaması gerekir.

Cevap: Sıfatı müşebbehenin kalıpları sınırlıdır, fertleri değil. Dolayısıyla kıyası amil oluşuna zarar vermez.

KIYASİ AMİLLER

1. Fiil
2. İsmi Fail
3. İsmi Meful
4. Sıfatı Müşebbehe
5. İsmi Tafdil
6. Masdar
7. İsmi Muzaf
8. İsmi Mübhemi Tam
9. Mana Fiil (6)

العَامِلُ القِيَاسِيُّ

١. الفِعْلُ

Lazımi-Müteaddi İtibarıyla

Lazımı Fiil

ما يَتِمُّ فَهْمُهُ بِغَيْرِ ما وَقَعَ عليهِ الفِعْلُ

Fiilin üzerinde gerçekleştiği şey yani mef'ûl-i bih olmaksızın tam olarak anlaşılabilen fiillerdir.

MEDİH ve ZEM FİİLLERİ

Müteaddi Fiil

ما لا يَتِمُّ فَهْمُهُ بِغَيْرِ ما وَقَعَ عَلَيْهِ الفِعْلُ

Müteaddî, fiilin üzerinde gerçekleştiği şey yani mef'ûl-i bih olmaksızın tam olarak anlaşılamayandır.

1.) Bir Meful Alanlar

2.) İki Meful Alanlar

a. أَعْطَيْتُ babı

b. Kalb Fiilleri عَلِمْتُ babı

- Kalbi Fiilin Hususiyetleri
- Talik Meselesi

c. Kalb Fiilerine Mülhak Olanlar

3.) Üç Meful Alanlar

أَعْلَمَ / أَرَى babı.

Tam-Nakıs İtibarıyla

Tam Fiil

فَإِنْ تَمَّ بِهِ كَلَامًا وَ لَمْ يَحْتَجْ إِلَى غَيْرِهِ
يُسَمَّى فِعْلًا تَامًا

Bir fiil almış olduğu merfusu ile kelam olur, başka bir lafza kelam olmak cihetinden muhtaç olmaza bu fiile tam fiil denir.

Nakıs Fiil

إِنْ إِحْتَاجَ إِلَى مَفْعُولٍ مَنْصُوبٍ
يُسَمَّى فِعْلًا نَاقِصًا

Bir fiil aldığı merfusu ile kelam olmayıp, kelam olmak hususunda mensub bir mefule ihtiyaç duyarsa bu fiile nakıs fiil denir.

1. Mukarebe Manası İfade Edenler

2. Mukarebe Manası İfade Etmeyenler

Yusuf İslam Dağdelen

2

أفعال المدحِ والذَّمِ

Yusuf İslam Dağdelen

İRABIYLA ALAKALI

1. Medh ve Zem fiillerinden sonra gelen ifade faildir.

2. Medh ve Zem fiilinin failinden sonra faile mutabık mahsusu gelir

Mahsusun faile olan mutabık oluşu:
a. Müfret-Tesniye-Cemi
b. Müzekker-Müennes noktasındadır.

نِعْمَ غُلامَا الرَّجُلِ الزيْدَانِ
fail — mahsus

3. Medh ve Zem fiiliyle faili, "haberi mukaddem"dir.

4. Mahsus ise "mübteda muahhar"dır.

mübteda muahhar
نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ
medih fiili — fail — mahsus
fiil+fail
haberi mukaddem

MAHSUSA DAİR HÜKÜMLER

1. Mahsus karine ile bilindiği vakitte hazfedilebilir

نِعْمَ العبد (أَيُّوبُ)

2. Bazen mahsus medih ve zem fiillerinin önüne geçebilir.

نِعْمَ الرِّجَالُ الزَّيْدُونَ
fail — mahsus

ŞARTLARI

1.) Failleri ال ile marife olmuş isim

نِعْمَ الرَّجُلُ زَيْدٌ
fail

2.) veya ال'lı bir isme izafe edilen bir isim

نِعْمَ غُلامَا الرَّجُلِ الزيْدَانِ
fail

3.) veya nekira bir isim ile temyiz edilmiş zamir olacak

نِعْمَ رَجُلًا زَيْدٌ
temyiz — هوَ
fail-zamir

MEDİH-ZEM FİİLLERİ

للمَدْحِ: نِعْمَ - حَبَّذاَ

للذَّمِّ: بِئْسَ - سَاءَ

NOT: حَبَّذاَ fiilinde fail ذا işmi işaretidir. حَبَّ fiilinin faili devamlı olarak kendisine bitişik ve müfret müzekker için olan ذا ismi işaretidir. Mahsusun durumu ne olursa olsun ذا ismi işareti hiç değişmez.

حَبَّذَا زَيْدٌ - زَيْدَانِ - زَيْدُونَ
حَبَّذَا هِندٌ - هِنْدَانِ - هِنْدُون

3

الفِعْلُ المُتَعَدِّي

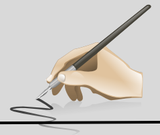

Yusuf İslam Dağdelen

أَعْلَمَ / أَرَى babı.

BİR FİİLE MÜTEADDİ OLANLAR

ضَرَبَ زَيْدٌ عَمْرًا

Bir mefule müteaddi olan mefullerinin hazfi karineli -karinesiz caizdir.

Karineyle

أهَذَا الذِّي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولا

الذِّي بَعَثَهُ اللّٰهُ

هوَ zamirine dalalet eden karine, sıla cümlesinden ismi mevsule dönecek bir aide ihtiyacının olmasıdır ki oda هوَ zamiridir.

Karinesiz

فُلَانٌ يَأْكُلُ ويَشْرَبُ

(Filanca kişi yer, içer.)

İKİ FİİLE MÜTEADDİ OLANLAR

1.) أَعْطَيْتُ babı

2.) Kalb Fiilleri (عَلِمْتُ babı)

3.) Kalb Fiilerine Mülhak Olanlar.

detay gelecek...

ÜÇ FİİLE MÜTEADDİ OLANLAR

أَعْلَمَ زَيْدٌ عَمْرًا بَكْرًا فَاضِلاً

3.Meful 2.Meful 1.Meful

BİRİNCİ MEFULLERİ ددد أَعْطَيْتُ babının mefulleri gibidir.

a. İlk ve ikinci mefulleri birbirine mübayindir, zıttır..

b. Birinci mefullerinin karineli-karinesiz hazfi caizdir.

İKİNCİ MEFULLERİ ددد عَلِمْتُ babının mefulleri gibidir.

a. Birbirine mübayin (zıt) değiller.

b. Karinesiz her iki mefulun yada birinin hazfi caiz değildir.

c. Karineli iki mefulun hazfi çok, bir mefulun hazf edilmesi azdır.

d. İki mefulun üzerine أَنَّ harfi dahil olması ve amillerinin ilğa edilmesi caiz olup kendilerine nispetle amilleri talik edilebilir.

4

المُتَعَدِّي الى مَفْعُولَيْنِ

Yusuf İslam Dağdelen

أَعْطَيْتُ BABI

▶ *İkinci mefulü, birinci mefulüne zıt olan (mübteda+haber) ilişkisi kurulamayan fiillerdir.*

أَعْطَيْتُ زَيْدًا دِرْهَمًا

2.Meful 1.Meful

زَيْدٌ دِرْهَمٌ denilemez. ✗

▶ *İki mefule müteaddi olan bu fiillerin mefullerinin hazfi karineli -karinesiz caizdir.*

KARİNEYLE

a. Bir mefulunun hazfi:

مَا أَعْطَيْتَ زَيْدًا؟

أَعْطَيْتُ ____ دِرهَمًا

b. İki mefulunun hazfi:

هَلْ أَعْطَيْتَ زَيْدًا دِرهَمًا

____ ____ أَعْطَيْتُ

KARİNESİZ

a. Bir mefulunun hazfi:

فُلَانٌ يُعْطِي السَّائِلَ ____

Filan kişi isteyene verir.

b. İki mefulunun hazfi:

فُلَانٌ يُعْطِي ____ ____

Filan kişi verir.

KALP FİİLLERİ (عَلِمْتُ babı)

1. Kalbi bir fiil üzerine delalet eden fiillerdir.
2. Mübteda ve haber üzerine dâhil olurlar.
3. Mübteda ve haberi mefuliyet üzerine nasb ederler.

Yakin Fiiller

عَلِمْتُ
عَلِمْتُ أَخَاكَ كَرِيماً

رَأَيْتُ
رَأَيْتُ السِّبَاحَةَ مُفِيدَةً

وَجَدْتُ
وَجَدْتُ الْعِلْمَ نَافِعاً

Şek-Zan Fiilleri

ظَنَنْتُ
ظَنَنْتُ خَالِداً عَالِماً

خِلْتُ
خِلْتُ الرَّجُلَ نَائِماً

حَسِبْتُ
حَسِبْتُ عَلِياً عَالِماً

زَعَمْتُ
زَعَمْتُ صَدِيقَكَ شُجَاعاً

▶ *Kalp fiillerinin mefullerinin karinesiz hazfedilmeleri caiz değildir. Karineli ise iki mefullerinin beraber hazfi çokken, sadece tek mefullerinin hazfi ise azdır.*

a. Bir mefulunun hazfi:

هَلْ ظَنَنْتَ خَالِداً عَالِماً

ظَنَنْتُ ____ عَالِماً

b. İki mefulunun hazfi:

هَلْ ظَنَنْتَ خَالِداً عَالِماً

ظَنَنْتُ ____ ____

KALP FİİLLERİNE MÜLHAKLAR

Kalp fiillerine mülhak olan bu fiiller:

- *sadece mübteda+habere dahil olmak ve onları meful olarak nasb etmek*
- *mefullerinin her ikisinin veya sadece birinin karinesiz hazfedilmesinin caiz olmayışı*
- *karine ile beraber iki mefullerinin beraber hazfinin çok, tek mefullerinin hazfinin az oluşu:*

hususlarından dolayı kalp fiile ilhak edilmişlerdir.

صَيَّرَ

صَيَّرَ الْعِلْمُ الْعَالِمَ مُتَوَاضِعاً

جَعَلَ

وَجَعَلُوا الْمَلَٰئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ إِنَاثاً

تَرَكَ

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ

إِتَّخَذَ

وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا

5

خَصَائِصُ أَفْعَالِ القُلُوبِ

Yusuf İslam Dağdelen

MAMULLERİNE أَنَّ'NİN DAHİL OLMASI

- Kalp fiillerinin mefulleri üzerine أَنَّ edatı dahil olabilir. Bu durumda أَنَّ harfi ismi+haberi ile masdar tevilinde olup, üzerine dahil olan kalp fiilinin iki mefulu yerine kaimdir.

عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ

haberi — ismi

قِيَامَ زَيْدٍ

kalp fiilinin iki mefule kaim mefulu

FAİL VE MEFULUNUN AYNI MANADA MUTTASIL ZAMİR OLMASI

- Kalp fiillerine hususi olarak failleri ve birinci mefullerinin, delalet ettikleri manaları aynı olan iki muttasıl zamir olmaları caizdir.

Kendimi ayağa kalkan bildim.

عَلِمْتُنِي قَائِمًا

fail+meful

ikisinde muttasıl nefsi mütekellim vahde zamirdir.

✓ doğru okunuş bu şekildedir.
ضَرَبْتُ نَفْسِي

✗ fiil+fail muttasıl zamir olmaz
ضَرَبْتُنِي

- "Yitirmek, kaybetmek" manasındaki فَقَدَ - عَدِمَ fiilleri manaca zıddı olan "bulmak" manasındaki وَجَدَ fiiline hamledildi. Yani fail ve mefullerinin de delalet ettikleri manaları aynı olan iki muttasıl zamir olmaları caiz kılındı.

Kendimi sende kaybettim-yitirdim.

فَقَدْتُنِي عِنْدَكَ - عَدِمْتُنِي عِنْدَكَ

fail+meful — fail+meful

ikisinde muttasıl nefsi mütekellim vahde zamirdir.

İLĞA VE AMELİNİN CEVAZI

- Şayet kalp fiilleri, mamullerinin arasında gelirse amelinin ilğası da imali de caizdir.

زَيْدًا عَلِمْتُ مُنْطَلِقًا ✓ amel ettirilmesi evladır.

1. Meful — fiil+fail (itirazi-ara cümle) — 2. Meful

زَيْدٌ عَلِمْتُ مُنْطَلِقٌ

mübteda — fiil+fail (itirazi-ara cümle) — haber

- Şayet kalp fiilleri, mamullerinden sonra gelirse ilğası da imali de caizdir.

زَيْدًا عَلِمْتُ مُنْطَلِقًا

1. Meful — fiil+fail (cümleyi ibtidaiyye) — 2. Meful

زَيْدٌ عَلِمْتُ مُنْطَلِقٌ ✗ ilğa ettirilmesi evladır.

mübteda — fiil+fail (cümleyi ibtidaiyye) — haber

tüm vecihlerde manaları aynıdır. Manalarda değişiklik yoktur.

مَسْأَلَةُ التَّعْلِيقِ

Yusuf İslam Dağdelen

إِبْطَالُ العَمَلِ على سَبِيلِ الوُجُوبِ لَفْظًا، لا مَعْنًى

TALİK: Lafzen ameli iptal ettirip, manen amel ettirmeye talik denir.

➤ *Talik işi, bir kalp fiilini birinci ve ikinci meful alabilecek iki ayrı lafızda amel ettirmeyip, o iki meful yerine kaim olan bir cümlede mahallen amel ettirmektir.*

➤ *Talik yapılabilen fiiller ile mefullerinin (mübteda+haberin) arasına şunlar girerse talik meydana gelir:*

1.) İstifham Edatları 2.) Nefiy Edatları (مَا - لَا - إِنْ) 3.) İbtida Lamı 4.) Kasem Lamı 5.) Haberine İbtida Lamı Dahil Olmuş إِنَّ

TALİK ŞU FİİLLERİ KAPSAR:

KALP FİİLLERİNDE

istifham ✓
عَلِمْتُ أَزَيْدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرٌو؟
mübteda+haber
işim cümlesi (mahallen mensub)

nefiy edatı ✓
رَأَيْتُ مَا زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ
mübteda+haber
işim cümlesi (mahallen mensub)

ibtida lamı ✓
وَجَدْتُ لَزَيْدٌ مُنْطَلِقٌ
mübteda+haber
işim cümlesi (mahallen mensub)

haberine ibtida lamı gelmiş إِنَّ ✓
عَلِمْتُ إِنَّ زَيْدًا لَقَائِمٌ
mübteda+haber
işim cümlesi (mahallen mensub)

kasem lamı ✓
لقَدْ عَلِمْتُ لَيَأْتِيَنَّ مُنْيَتِي
fiil+fail
fiil cümlesi (mahallen mensub)

KALBİ OLAN DİĞER FİİLLERDE

شَكَكْتُ
شَكَكْتُ أَزَيْدٌ قَائِمٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

نَسِيتُ
نَسِيتُ هَلْ زَيْدٌ خَاضِرٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

تَبَيَّنْتُ
تَبَيَّنْتُ أَيْنَ جُلُوسُكَ
mahallen mensub

KENDİSİYLE İLİM TALEP EDİLEN HER FİİL

سَأَلْتُ
سَأَلْتُ هَلْ زَيْدٌ خَاضِرٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

إِمْتَحَنْتُ
إِمْتَحَنْتُ مَا زَيْدٌ جَاهِلٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

BEŞ DUYU FİİLLERİDE BUNLARA İLHAK EDİLMİŞTİR:

لَمَسْتُ
لَمَسْتُ أَهُوَ لَيِّنٌ أَمْ خَشِنٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

أَبْصَرْتُ
أَبْصَرْتُ مَا زَيْدٌ قَائِمٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

شَمَمْتُ
شَمَمْتُ أَهُوَ طَيِّبٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

سَمِعْتُ
سَمِعْتُ مَا صَوْتُ زَيْدٍ كَرِيهٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

ذُقْتُ
ذُقْتُ أَهُوَ حُلْوٌ
işim cümlesi (mahallen mensub)

الأفْعَالُ النَّاقِصَةُ

Yusuf İslam Dağdelen

MUKAREBE MANASI İFADE ETMEYENLER

NAKIS FİİLLER

Nakıs fiil denildiği vakte akla ilk gelen-anlaşılan, mukarebe manası ifade etmeyen nakıs fiildir.

أَصْبَحَ / أَمْسَى / أَضْحَى / ظَلَّ / بَاتَ / كَانَ / مَادَامَ / لَيْسَ / صَارَ / مَازَالَ

صَارَ manasında olduklarında nakıs fiil olanlar:

آضَ / عَادَ / آلَ / رَجَعَ / إِرْتَدَّ — döndü

حَالَ / اِسْتَحَالَ / تَحَوَّلَ — dönüştü

غَدَا / رَاحَ / جَاءَ / قَعَدَ

مَازَالَ manasında olduklarında nakıs fiil olanlar:

مَا فَتِئَ / مَا بَرِحَ / مَا أَفْتَئَ / مَا وَنِئَ / مَا رَامَ

NAKIS FİİLLERLE ALAKALI BAZI MESELELER:

Bazen tam fiiller صَارَ nakıs fiil manası içerir ve nakıs fiile dönüşürler:

Dokuz şey, şu tek şeyle on oldu.

تَمَّ التِّسْعَةُ بِهَذَا عَشَرَةً ---- صَارَ التِّسْعَةُ عَشَرَةً تَامَّةً

Zeyd kamil alim oldu.

كُمُلَ زَيْدٌ عَالِمًا ---- صَارَ زَيْدٌ عَالِمًا كَامِلاً

Nakıs fiillerin haberlerinin üzerlerine takdim etmesi caizdir.

قَائِمًا (Haber) كَانَ زَيْدٌ — caizdir ✓

Ancak başlarında مَا bulunan nakıs fiilerin haberleri hariçtir. Aynı şekilde مَا yerine إِنْ'i nafiye getirilirse yine amel etmez.

قَائِمًا (Haber) مَازَالَ زَيْدٌ — caiz değildir ✗

قَائِمًا (Haber) إِنْ زَالَ زَيْدٌ — caiz değildir ✗

Ancak yerine لَمْ veya لَنْ getirilirse caizdir.

قَائِمًا (Haber) لَمْ يَزَلْ زَيْدٌ — caizdir ✓

قَائِمًا (Haber) لَنْ يَزَلْ زَيْدٌ — caizdir ✓

8

الأفْعَالُ النَّاقِصَةُ

Yusuf İslam Dağdelen

MUKAREBE MANASI İFADE EDENLER

MUKAREBE FİİLLERİYLE ALAKALI BAZI MESELELER:

- *Mukarebe nakıs fiilllerinin haberleri sadece fiili muzari olur.*
- *Mukarabe fiillerinin haberlerinin kendi üzerlerine takdim edilmesi caiz değildir.*

MUKAREBE FİİLLERİ

MUKAREBE FİİLLERİ (أفعال المقاربة)

كَادَ / كَرُبَ

- *Haberleri genelde* أَنْ *'siz fiili muzari gelir:*

كَادَ زَيْدٌ يَخْرُجُ
Haber

- *Bazen* أَنْ *'li muzaride gelir:*

كَادَ زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ
Haber

ÜMİT BİLDİREN FİİLLER (أفعال الترجّي)

عسى

- *Haberleri genelde* أَنْ *'li fiili muzari gelir.*

عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ
Haber

- *Bazen* أَنْ *'siz muzaride gelir.*

عَسَى زَيْدٌ يَخْرُجَ
Haber

- *Bazen* أَنْ *'li fiili muzari ile beraber tam fiil olarak gelir.*

عَسَى أَنْ يَخْرُجَ زَيْدٌ
fiil *fail*
قَرُبَ *tam fiil manasında*

خُرُوجُ زَيْدٍ
عَسَى fiilinin faili

BAŞLAMA BİLDİREN FİİLLER (أفعال الشروع)

هَلْهَلَ / طَفِقَ / أَخَذَ / اَنْشَأَ / اَقْبَلَ
هَبَّ / جَعَلَ / عَلِقَ / اَوْشَكَ

Haberleri أَنْ *'siz muzari gelir. Ancak* اَوْشَكَ *fiili* كَادَ *ve* عسى *gibi istimal edilir.*

أَخَذَ زَيْدٌ يَخْرُجُ
Haber

اِسْمُ الفَاعِلِ والمَفْعُولِ

Yusuf İslam Dağdelen

٢. اِسْمُ الفَاعِلِ

➤ İsmi fail, malum fiili (muzarisi) gibi amel eder.

كُلُّ حَسُودٍ مُحْرِقٌ حَسَدُهُ عَمَلَهُ / يُحْرِقُ حَسَدُهُ عَمَلَهُ

مُحْرِقٌ: ismi fail — حَسَدُهُ: fail — عَمَلَهُ: meful

يُحْرِقُ: malum fiili — حَسَدُهُ: fail — عَمَلَهُ: meful

٣. اِسْمُ المَفْعُولِ

➤ İsmi meful, meçhul fiili (muzarisi) gibi amel eder.

كُلُّ تَائِبٍ مَقْبُولٌ تَوْبَتُهُ / يُقْبَلُ تَوْبَتُهُ

مَقْبُولٌ: ismi meful — تَوْبَتُهُ: naibi fail

يُقْبَلُ: meçhul fiili — تَوْبَتُهُ: naibi fail

Munfasıl Fail ve Mefulun Bihte Ameli İçin Şartlar:

1.) İSMİ TASĞİR OLMAYACAK

جَاءَنِي رَجُلٌ ضُوَيْرِبٌ / مُضَيْرِبٌ غُلَامُهُ

ضَارِبٌ: sıfat — صَغِيرٌ: mevsuf (müsnedü ileyh)

مَضْرُوبٌ: sıfat — صَغِيرٌ: mevsuf (müsnedü ileyh)

✗ amel etmez.

2.) MEVSUF OLMAYACAK

جَاءَنِي ضَارِبٌ شَدِيدٌ غُلَامُهُ

ضَارِبٌ: mevsuf (müsnedü ileyh) — شَدِيدٌ: sıfat

✗ amel etmez.

جَاءَنِي رَجُلٌ ضَارِبٌ شَدِيدٌ غُلَامُهُ

ضَارِبٌ: mevsuf — شَدِيدٌ: sıfat — غُلَامُهُ: fail

✓ amel eder.

amel ettikten sonra vasıflanması amelini bozmaz.

NOT: İsmi fail ve ismi mefuller asıl itibariyle amil değillerdir. Amil olmaları amil olmada asıl olan fiile (fiili muzariye) olan müsned cihetiyle olan benzerliğinden dolayıdır. Fiiller müsneddir. Zira her fiil, eylem bir kişiye isnad edilir. İsmi fail ve ismi mefullerde fiile olan benzerliğini müsnedlik cihetiyle kaybettikleri vakit amil olmaktan çıkarlar.

⇒⇒⇒ Mevsuf olmamalarını şart koştu. Çünkü ismi fail ve ismi meful fiile olan benzerlikleri sebebiyle amel ederler. Fiilde müsnettir, müsnedün ileyh olmaz. Bunlara mevsuf oldukları zaman, sıfatın müsnedün ileyhi olurlar.

⇒⇒⇒ İsmi tasğir olmamasını şart koştu. Zira ismi tasğir yapıldıklarında müsned olmaktan çıkar ve müsnedün ileyh olurlar. (ضَارِبٌ صَغِيرٌ - مَضْرُوبٌ صَغِيرٌ takdirinde olurlar.)

اِسْمُ الفَاعِلِ والمَفْعُولِ

Yusuf İslam Dağdelen

BU ŞARTLARA İLAVE OLARAK:

Elif-Lam'sız -ال- Gelirse

- İsmi fail ve mefuller elif-lam'sız gelirlerse ameli için "ismi tasğir olmamaları" ve "mevsuf olmamaları" dışında "beş şeyden birine itimad etmeleri" ve "mefulde ameli için "hal ya da istikbale delalet etmeleri" şartları aranır.

Elif-Lam'lı -ال- Gelirse

- İsmi fail ve mefuller elif-lam'lı gelirlerse ameli "ismi tasğir olmamaları" ve "mevsuf olmamaları" dışında ayrı bir şart aranmaz.
- Çünkü الضارب ifadesi الذي ضرب demek olup, içinde fiil bulunmaktadır, bu sebeple fiile benzerlik için başka birşey aranmamaktadır.

اَلضَّارِبُ غُلَامُهُ عَمْرًا اَمْسِ عِنْدَنَا

ismi fail (elif-lam'lı) — fail — meful

BEŞ ŞEYDEN BİRİNE İTİMAD ETMELİ:

1. MÜBTEDA'YA	2. MEVSUF'A	3. ZİLHAL'E	4. İSTİFHAM'A	5. NEFİY'E
زَيْدٌ ضَارِبٌ أَبُوهُ	جَاءَنِي رَجُلٌ ضَارِبٌ غُلَامُهُ	جَاءَنِي زَيْدٌ رَاكِبًا غُلَامُهُ	اَقَائِمُ الزَّيْدَانِ	مَا قَائِمٌ الزَّيْدَانِ
زَيْدٌ: mübteda — ضَارِبٌ: ismi fail	رَجُلٌ: mevsuf — ضَارِبٌ: ismi fail (sıfat)	زَيْدٌ: zilhal — رَاكِبًا: ismi fail (hal)	اَ: istifham — قَائِمُ: ismi fail	مَا: nefiy — قَائِمٌ: ismi fail

MEFULU BİHTE AMEL EDEBİLMELERİ İÇİN:

İsmi fail ve ismi mefullerin, mefulu bihte amel edebilmeleri için "şimdiki zaman" veya "gelecek zamana" delaleti olmalıdır. Zira ameli fiili muzariye olan benzerliğindendi, zamansal olarakta fiili muzariye uygun gelmelidir, benzerliğin bozulmaması için.

amel eder. ✓

زَيْدٌ ضَارِبٌ غُلَامُهُ عَمْرًا الآن أو غدا

اِسْمُ الفَاعِلِ والمَفْعُولِ

MÜBALAĞALI İSMİ FAİLLER HAKKINDA

➤ Mübalağalı ismi failin de şu üç vezni فَعُولٌ ve فَعَّالٌ ve مِفْعَالٌ tıpkı amelce ismi fail ve meful gibidir. Ancak "simdiki zamana veya gelecek zamana delaleti" şartı aranmaz. Zira bu mübalağalı kalıplar teceddüd (yenilenme) ifade ettiğinden, içerisinde hal-istikbal manası bulunur.
Misal: كَذَّابٌ "sürekli yalan söyleyen"

➤ İsmi fail ve ismi mefullerin tesniye ve cemileri de amel hususunda müfredleri gibidir.

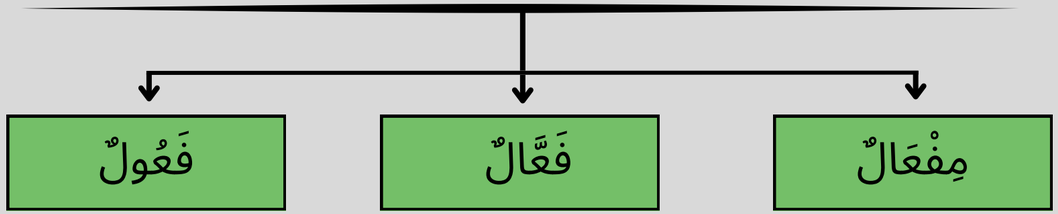

Zeyd, Amra çokca yalan söyleyen midir?

اَ كَذَّابٌ زَيْدٌ عَمْرًا
meful fail

Zeyd çokca temizleyici midir?

اَطَهُورٌ زَيْدٌ
fail

Zeyd çokca telef-tahrip eden midir?

اَمِتْلَافٌ زَيْدٌ
fail

٤. الصِّفَةُ المُشَبَّهَةُ

SIFATI MÜŞEBBEHE HAKKINDA

Yusuf İslam Dağdelen

➤ **Sıfatı Müşebbehe (Benzetilen Sıfat):** Tesniye-cemi olmak, müzekker-müennes kılınmak hususunda ismi fail benzerliği mülahaza edilerek bazı hususlarda ismi fail gibi amel ettiren vasıftır.

➤ Kendisinden türetildiği lazım fiili gibi amel eder. (faili ref eder, mefulun bih sarihi nasb edemez)

➤ İsmi failin amel edebilmesi için şart koşulan hususlar, sıfatı müşebbehe'nin ameli içinde şarttır. Ancak ismi failin amelindeki şu şart ve durumlar hariçtir:

➤ 1.) Mefulü nasb edebilmesi için hal ve istikbal manasında bulunması şart değildir.
Zira sıfatı müşebbehe kalıbı itibariyle sübut ve istimrar (devamlılık) ifade eder. (Güzellik gibi)

➤ 2. İsmi fail elif-lam'lı geldiklerinde ismi tasğir ve mevsuf olmamaları dışından ameli için başka şart aranmazdı. Sıfatı müşebbehe elif-lam'lı gelse de yine amel edebilmesi için mübtedaya, mevsufa vs. itimad etmesi lazımdır. Zira ismi fail başındaki elif-lam ismi mevsul iken, sıfatı müşebbehede ki elif-lam tarif (marifelik) içindir.

جَاءَنِي رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنٌ: sıfatı müşebbehe (sıfat); رَجُلٌ: mevsuf

جَاءَنِي زَيْدٌ حَسَنًا وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنًا: sıfatı müşebbehe (hal); زَيْدٌ: zilhal

جَاءَنِي زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنٌ: sıfatı müşebbehe (haber); زَيْدٌ: mübteda

زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنٌ: sıfatı müşebbehe (haber); زَيْدٌ: mübteda

مَا حَسَنٌ وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنٌ: sıfatı müşebbehe; مَا: nefiy

أَحَسَنٌ وَجْهُهُ
(amel eder. ✓) — وَجْهُهُ: fail; حَسَنٌ: sıfatı müşebbehe; أَ: istifham

٥. إِسْمُ التَّفْضِيلِ

Yusuf İslam Dağdelen

BİLİNMESİ GEREKEN BAZI NOTLAR:

İSMİ TAFDİL

- Karşılaştırılan iki şey sıfatta müşterek, lakin birinde bu sıfat daha ziyade...

Zeyd, Amr'dan daha faziletlidir.

زَيْدٌ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو

mufaddal aleyh — *ismi tafdil* — *mufaddal*

Fil, deveden daha cüsselidir.

الفِيلُ أَضْخَمُ مِنْ الجَمَلِ

mufaddal aleyh — *ismi tafdil* — *mufaddal*

- İsmi tafdilden öncesine *mufaddal (üstün kılınan)*, sonrasına ise *mufaddal aleyh (üstün gelinen)* denir.

- Üzerlerine مَا *nafiye dahil olunca tafdil manası kırılır.* Misalde "Zeyd, Amr'dan faziletli değildir" şeklinde olur ki fazilette eşit ya da Amr daha faziletli manası çıkar.

beşinci şartın anlaşılması açısından önemli!

SEBEBİ SIFAT KONUSU

- Kendisinden sonra gelen ismi vasıflayan (niteleyen) sıfattır. Diğer bir ifadeyle lafızda, görünürde kendisinden önceki isme, hakikatte ise kendisinden sonraki isme sıfat olan vasıfa, sıfatı sebebiyye diyoruz.

"Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar" (Nisa,75)

رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ

hakikaten — *sebebi sıfat* — *lafzen*

مُتَعَلَّق — مَا جَرَى عَلَيْه

Arkadaşı zeki olan çocuk sefer etti.

سَافَرَ الوَلَدُ الذِّكِيُّ صَدِيقُهُ

hakikaten — *sebebi sıfat* — *lafzen*

مُتَعَلَّق — مَا جَرَى عَلَيْه

- Sıfatın *lafzen döndüğü yere* مَا جَرَى عَلَيْه denirken, *hakikaten sıfat olduğu yere ise,* asıl sıfatlanması gereken ile alakası-irtibatı olduğundan (zamirin dönmesi) مُتَعَلَّق *denir.*

٥. إِسْمُ التَّفْضِيلِ

İSMİ TAFDİL VE AMEL ŞARTLARI

Yusuf İslam Dağdelen

- İsmi tafdil, asıl itibariyle amil değildir, lakin fiile olan benzerliğinden dolayı amel eder.
- Mefulu bihi nahiv alimlerinin ittifakı ile nasb edemez. Ancak fiil manasında olduğu vakit zahir failde amel eder. Fiil manasında olması kendisinde aşağıdaka sayılacak olan beş şartı barındırmasıyla olur.

İSMİ TAFDİLİN ZAHİR FAİLDE AMEL ETMESİNİN ŞARTLARI:

1.) İsmi tafdil lafzen bir şeye sıfat olacak. (رَجُلاً ← مَا جَرَى عَلَيْه)
اَحْسَنَ رَجُلاً

2.) İsmi tafdil manen-hakikatte ise başka bir şeyin sıfatı olacak. (الْكُحْلُ ← مُتَعَلَّق)
اَحْسَنَ الْكُحْلُ

3.) Müteallak, ismi tafdilin lafzen sıfatı olduğu şeye göre mufaddal olacak. (Sürmenin zeydin gözündeki güzelliği)
الْكُحْلُ رَجُلاً فِي عَيْنِ رَجُلٍ

4.) Müteallak, başka bir şeye nispetle mufaddal aleyh olacak.
الْكُحْلُ فِي عَيْنِ زَيْدٍ

5.) Kelam menfi olacak.

İlk dört şart, 5. şart düşünülmediğine göredir. 5. şart devreye girince mufaddal ve mufaddal aleyh değişmektedir.

Zira ismi tafdil, fiile olan benzerliği sebebiyle amel eder. Fiilde tafdiliyet manası ifade etmez. İsmi tafdilde bulunan bu mananın kırılması için kelam menfi yapılır. اَحْسَنَ ismi tafdili حَسُنَ manasında fiil olur, amel eder.

٦. المَصْدَرُ

Yusuf İslam Dağdelen

MASDARIN AMEL ŞARTLARI

NOT: Masdar أَنْ'li muzari takdirinde olduğundan amel eder.

أَعْجَبَنِي ضَرْبٌ زَيْدٌ
أَنْ يَضْرِبَ زَيْدٌ

1.) İSMİ TASĞİR OLMAYACAK

أَعْجَبَنِي ضُرَيْبٌ زَيْدٌ عَمْرًا ✗ amel etmez.
ismi tasğir

2.) MEVSUF OLMAYACAK

أَعْجَبَنِي ضَرْبٌ شَدِيدٌ زَيْدٌ عَمْرًا ✗ amel etmez.
mevsuf sıfat

Masdar أَنْ'li fiili muzariye benzeyerek amel eder. Fiil ise ismi tasğir ve mevsuf yapılmazlar. Mastarlar ismi tasğir veya mevsuf olarak geldiklerinde fiile olan benzerlikleri zayıfladığından amel etmezler.

3.) HAL MANASINDA OLMAYACAK

ضَرْبُكَ زَيْدًا الانَ ثَابِتٌ ✗ amel etmez.
masdar hal manası

Fiili muzari hal ve istikbal manası ifade eder. أَنْ'li olarak geldiğinde ise sadece istikbal manası ifade eder. Masdar da أَنْ'li muzari takdirinde olduğundan amel etmez.

4.) "ال" İLE GELMEYECEK

أَعْجَبَنِي الضَرْبُ زَيْدٌ ✗ amel etmez.
masdar

ال takısı isme ait özelliktir. Masdar fiile benzeyerek amel ettiğinden, bu durumda isme yakınlaşır, amel etmez.

5.) FİİL İLE BERABER VEYA FİİLSİZ (HAZFİ CAİZ) ADET-NEVİ-TEKİD OLMAYACAK

زَيْدًا
- ضَرَبْتُ ضَرْبَةً (عَدَدٌ)
- ضَرَبْتُ ضِرْبَةً (نَوْعٌ)
- ضَرَبْتُ ضَرْبًا (تَأْكِيدٌ)

fiil asıl-kuvvetli amil olduğundan amel eden fiildir, masdar değil.

2

٦. المَصْدَرُ

Yusuf İslam Dağdelen

MASDARA DAİR MESELELER:

1.Tekid-Nevi-Adet Bildirirse

- **Fiille Beraberse**
  - Masdar amel etmez, Amel eden fiildir.
  - ضَرَبْتُ ضَرْبًا زَيْدًا
- **Fiili Mahzufsa**
  - Hazfi vacip-lazımsa masdar amel eder.
    - (سَقَيْتُ) سَقْيًا زَيْدًا
  - Hazfi caiz-ğayrı lazımsa amel eden fiildir.
    - (ضَرَبْتُ) ضَرْبًا زَيْدًا

2. Mastarın Failini Naib Bırakmadan Hazfetmek Caizdir.

Masdar "koşmak, vurmak" gibi oluş bildirir. Konuluş itibariyle merfuya nispeti lazım değildir. Fiil ise merfu ister.

hazfedilirse

ضَرَبَ زَيْدٌ

هُوَ

fail müstetir olur

3. Mastarın Faili Müstetir Zamir Olamaz

Bir masdarın faili kendisinde müstetir olan zamir olmaz.

4. Masdarın Mamulü Kendisinin Önüne Geçemez

أَنْ 'li muzariye benzediğinden mamulünün önüne geçemez.

أَنْ يَضْرِبَ

sıla cümlesi | sıla harfi

✗

أَعْجَبَنِي عَمْرًا ضَرْبٌ زَيْدٌ

masdar | mamulü

✗

ÖZETLE: Masdar isme ait hususiyetlerle, isme benzerde isme yaklaşırsa amelini kaybeder. Fiile yaklaşırsa amel eder.

MASDAR

FİİL — amel eder. ✓ — أَنْ 'li muzari takdirinde olması

İSİM — amel etmez ✗ — mevsuf olmak, ismi tasğir olmak, elif-lam alması

٧. إِسمُ المُضَافِ

Yusuf İslam Dağdelen

AMEL ŞARTLARI

1.) TENVİN VEYA TENVİNİN NAİBLERİNDEN SOYUTLANACAK

tenvin düştü.

غُلَامٌ > زَيْدٌ 》 غُلَامُ زَيْدٍ

ن

كِتَابٌ / كِتَابَانِ > زَيْدٌ 》 كِتَابَا زَيْدٍ

ن düştü.

ن

مَدَرِّسٌ / مُدَرِّسُون > الحَدِيثُ 》 مُدَرِّسُوا الحَدِيثِ

ن düştü.

NOT: Tesniye ve cemi müzekker nunları, müfreddeki tenvinden bedeldir.

2.) UMUM-HUSUS NOKTASINDA MUZAFI İLEYHE MUSAVİ (EŞİT) OLMAYACAK

izafet olmaz ✗

اَسَدٌ > لَيْثٍ 》 اَسَدُ لَيْثٍ

fertleri musavi

izafet olmaz ✗

عُمَرُ > اَبُو حَفْصٍ 》 عُمَرُ اَبِي حَفْصٍ

fertleri musavi

3.) MUZAF, MUZAFI İLEYH'TEN DAHA HUSUSİ OLMAYACAK

اِنْسَانُ الحَيْوَانِ

muzaf (hususi) — *muzafun ileyh (umumi)*

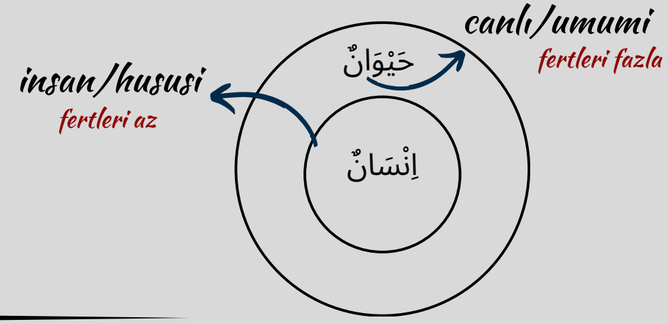

HÜLASA: Muzaf hususi, muzafun ileyh umumi olursa veya umum-husus noktasında birbirlerine müsavi olursa izafet olmaz.

Daha hususi: Her yönden fertleri az
Daha umumi: Her yönden fertleri daha çok

2

NOT: Sıfat ile kastedilen: İsmi fail, ismi meful, sıfatı müşebbehe, ismi tafdil gibi müştaklardır.

٧. إِسمُ المُضَافِ

Yusuf İslam Dağdelen

İZAFETİN KISIMLARI

MANEVİ İZAFET

زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْرًا أَمْسِ

mamulü değil (izafe durumu manevi izafet olur) hal-istikbal manasında olmalı şartı olmadığından.

- Muzaf sıfat olmaz veya
- Sıfat olurda mamulüne izafe olmaz ise izafet manevi izafettir.

manevi izafet ✓	manevi izafet ✓	manevi izafet ✓
ضَارِبُ عَمْرٍ أَمْسِ	بَابُ الصَّفِ	غُلَامُ زَيْدٍ
muzaf (sıfat)	muzaf (sıfat değil)	muzaf (sıfat değil)

ŞARTI:

- Marifelikten soyutlanmalı, nekira olmalıdır.

izafet olmaz ✗

الغُلَامُ زَيْدٍ

Zira marife gelirse, tekrardan izafet ile marife kılınmasına gerek kalmamıştır.

NEVİLERİ

- Şayet muzafun ileyh, muzafı kapsayan cins ise مِنْ manasındadır.

خَاتَمُ فِضَّةٍ
مِنْ

- Şayet muzafun ileyh, muzafa zarf olursa في manasındadır.

عِذَابُ القَبْرِ
في

- İkiside değilse لِ manasındadır.

غُلَامُ رَجُلٍ رَأْسُ عَمْرٍو
لِ لِ

NOT: İzafeti lafziyyelerinin ekseri لِ manasındadır.

MANALARI

- Marifelik (Tarif):

Marifeye izafe edilirse marifelik kazanır.

غُلَامُ زَيْدٍ

- Hususilik (Tahsis):

Nekiraya izafe edilirse tahsislik kazanır.

غُلَامُ رَجُلٍ

LAFZİ İZAFET

- Muzaf, mamulüne izafe edilmiş bir sıfat ise izafet lafzi izafettir.

lafzi izafet ✓	
زَيْدٌ ضَارِبُ عَمْرٍ	زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْرًا
muzaf (sıfat)	mamulü

- Lafzi izafet, lafızda tahfiflik ifade eder. Üç türlü tahfif vardır:

1.) TENVİNİN HAZFİ

ضَارِبٌ > زَيْدٌ 《 ضَارِبُ زَيْدٍ
tenvin düştü.

2.) ن 'NUN HAZFİ

ضَارِبَانِ > زَيْدٌ 《 ضَارِبَا زَيْدٍ
ن düştü.

ضَارِبُونَ > زَيْدٌ 《 ضَارِبُوا زَيْدٍ
ن düştü.

3.) ZAMİRİN HAZFİ

حَسَنٌ > وَجْهُهُ 《 حَسَنُ الوَجْهِ
zamir düştü.

مَعْمُورٌ > دَارُهُ 《 مَعْمُورُ الدَّارِ
zamir düştü.

NOT: 1.) الضَّارِبُ زَيْدٍ şeklindeki izafet caiz değildir. Zira tahfif yoktur.
2.) الضَّارِبُ الرَّجُلِ izafetini ise caiz görülen الحَسَنُ الوَجْهِ 'ye kıyasla caiz görmüşlerdir.

1

٨. الاسْمُ المُبْهَمُ التَّامُّ

Yusuf İslam Dağdelen

NOT: İsmi mübhemi tam'ın amel etmesindeki temel mantık, fiil+fail tam kelamından sonra meful gelir. İsmi mübhemi tamdan sonrada mensub bir ifade gelir.

(ضَرَبَ زَيْدٌ) عَمْرًا

(رِطْلٌ) زَيْتًا

- Nekira ismi temyiz üzere nasb eder.
- İsim mana itibariyle kapalı olup, lafız itibariyle de tam ise kendisinden sonraki nekira ismi temyiz üzere nasbeder.
- İsmin tam oluşu, o ismin muzaf olamayışı, izafet terkibine girmesine mani olan durumların kendisinde bulunması demektir.

a. isim olacak
b. manaca kapalı olacak
c. lafız itibariyle tam olacak

زَيْتًا — temyiz

رِطْلٌ — manaca kapalı tam isim (mümeyyez)

İSİM BEŞ ŞEYDEN BİRİYLE TAM OLUR:

1.) BİZATİHİ İLE

Başka bir şey sebebiyle değil, bizatihi o ismi mübhemin kendisi sebebiyle başka bir isme izafe edilemez.

- A.) MÜBHEM ZAMİR

رُبَّهُ رَجُلاً — يَا لَهُ رَجُلاً — نِعْمَ رَجُلاً هُوَ

- B.) İSMİ İŞARET

مَاذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهَذَا مَثَلاً

Zamirler ve ismi işaretlerin raci oldukları yer yoksa manaca kapalıdırlar. Aynı zamanda bizatihi tamdırlar. Zira muzaf olmazlar.

2.) TENVİN İLE

- A.) LAFZEN

رِطْلٌ زَيْتًا

- B.) TAKDİREN

gayrı munsarif/takdiri tenvin

مَثَاقِلُ ذَهَبًا

Tenvin ve tesniye ن 'u hazfedildiği, vakit bu iki kısmın temyizine izafeti mümkündür. Temyizine izafet sadece bu ikisinde olur.

مَنَوَانِ > سَمْنًا 《 مَنَوَا سَمْنٍ

رِطْلٌ > زَيْتًا 《 رِطْلُ زَيْتٍ

3.) TESNİYE NUNU İLE

مَنَوَانِ سَمْنًا

Tesniyedeki ن 'lar müfreddeki tenvinden bedeldir. Muzaf olabilmeleri için hazfi gerekir.

رِطْلٌ > زَيْتًا 《 رِطْلُ زَيْتٍ

4.) ŞİBİH CEMİ NUNU İLE

عِشْرُونَ دِرْهَمًا

Müfretteki tenvinden bedel olan cemi müzekker ن 'una benzediğinden عِشْرُونَ ifadesi tamdır.

5.) İZAFET İLE TAM OLMASI

مِلْؤُهُ عَسَلاً

مِلْؤُهُ ifadesi izafetle tam olmuş, manaca da kapalı kalmış. (onun dolusu)

NOT: İsmi Mübhemi Tam'ın, mamulleri kendilerinin önüne geçmez.

رِطْلٌ زَيْتًا ✗

٨. الاسْمُ المُبْهَمُ التَّامُّ

Yusuf İslam Dağdelen

İSMİ ADETLERİN TEMYİZİ

3-10' SAYILARININ TEMYİZİ

- 3'ten 10'a kadarki sayıların temyizi **cemi-mecrur** olarak gelir.
- Bu temyiz **lafzica** ya da **manaca** cemi olabilir.

ثَلَاثَةُ رِجَالٍ
ismi adet — temyiz
(lafzen cemi-mecrur)

üç ile dokuz kişi arasındaki topluluklar için kullanılır.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ
ismi adet — temyiz
(manen cemi-mecrur)

Ancak; 3'ten 10'a kadarki ismi adetlerin (sayıların) temyizi مِئَة kelimesi **müfret olarak zikredilir cemi olmaz.**

ثَلَاثَ مِئَةٍ <<< تِسْعَ مِئَةٍ
temyiz (müfret-mecrur) — temyiz (müfret-mecrur)

11-99 SAYILARININ TEMYİZİ

- 11'den 99'a kadarki sayıların temyizi daima **müfret-mensub** olarak gelir.

يَا اَبَتِ اِنِّي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَباً
temyiz (müfret-mensub) — ismi adet

100 / مِئَة ve 1000 / أَلْفٍ SAYILARININ TEMYİZİ

- مِئَة ve أَلْفٍ kelimelerinin temyizleri **müfret-mecrur** olarak gelir.
- Bu kelimelerin **tesniyelerinin temyizleri ve** أَلْفٍ **kelimesinin cemisinin temyizleri de** aynı şekilde müfret-mecrur olarak gelir.

مِئَةُ رَجُلٍ
temyiz — ismi adet
(müfret-mecrur)

أَلْفُ دِرْهَمٍ
temyiz — ismi adet
(müfret-mecrur)

مِئَتَا رَجُلٍ
temyiz
(müfret-mecrur)

أَلْفَا دِرْهَمٍ
temyiz
(müfret-mecrur)

أُلُوف دِرْهَمٍ
temyiz
(müfret-mecrur)

٩. مَعْنَى الفِعْلِ

Yusuf İslam Dağdelen

MANEL FİİL: Kendisinden fiil manası anlaşılan her lafza manel fiil denir.

İSM-İ FİİLLER

- İsmi fiil, kendisinde mazi veya emir manası olan isimlerdir.

MAZİ MANASINDA	EMİR MANASINDA
هَيْهَاتَ الْاَمْرُ ﴿ بَعُدَ	هَا زَيْدًا ﴿ خُذْهُ
شَتَّانَ زَيْدٌ وَ عَمْرٌ ﴿ اِفْتَرَقَا	رُوَيْدَ زَيْدًا ﴿ اَمْهِلْهُ
سَرْعَانَ زَيْدٌ ﴿ قَرُبَا	هَلُمَّ زَيْدًا ﴿ اَحْضِرْهُ
وَشْكَانَ عَمْرٌو ﴿ قَرُبَا	هَاتِ شَيْئًا ﴿ اَعْطِهِ
fail	حَيَّهَلْ الثَّرِيدَ ﴿ اِيتِهِ
	بَلْهُ زَيْدًا ﴿ دَعْهُ
	عَلَيْكَ زَيْدًا ﴿ اَلْزِمْهُ
	دُونَكَ عَمْرًا ﴿ خُذْهُ
	تَرَاكِ زَيْدًا ﴿ اُتْرُكْهُ
	mefulu bih

ZARFI MÜSTEKAR

- Hazfedilen müteallak umumi fiillerden olup, manası car ve mecrurdan anlaşılıyorsa o car-mecrura zarfı müstekar denir.
- Zarfı müstekar, ittifakla mefulu bihte amel etmez. Zahir failde amet etmesi içinse ismi fail konusunda zikredilen beş şeyden birine ya da ismi mevsule itimad etmesi şarttır.

زَيْدٌ فِي الدَّارِ اَبُوهُ
faili | zarfı müstekar | حَصَلَ هُوَ müteallak

مَا فِي الدَّارِ اَحَدٌ
faili | zarfı müstekar | حَصَلَ هُوَ müteallak

جَاءَنِي أَلَّذِي فِي الدَّارِ اَبُوهُ
faili | zarfı müstekar | حَصَلَ هُوَ müteallak

- Zarfı müstekarın haberi mukaddem olarak gelmesi de caizdir. فِي الدَّارِ زَيْدٌ اَبُوهُ
- Zahir bir faili ref etmezse, faili hazfedilen müteallaktan gelen müstetir zamirdir. زَيْدٌ فِي الدَّارِ — حَصَلَ هُوَ müteallak
- Zarfı müstekar fail-meful dışındakilerde ise şartsız amel eder. (hal, zarf gibi)

İSMİ MENSUB

- İsmi mefulun ameli gibi amel eder. (Naibi fail alır.)
- İsmi mefulun amel etmesinde gerekli olan şartlar, ismi mensubda da aranır.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ هَاشِمِيٍّ اَخُوهُ
mevsuf | ismi mensub | faili

مَنْصُوبٌ الى هَاشِمٍ

٩. مَعْنَى الفِعْلِ

Yusuf İslam Dağdelen

MANEL FİİL: Kendisinden fiil manası anlaşılan her lafza manel fiil denir.

İSM-İ MÜSTEAR

- İsmi müstear, kelime olarak ödünç alınmış isim demektir.
- Istılahta ise benzetme alakası ile başkasının yerine kullanılan isim demektir.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ اَسَدٍ غُلَامُهُ
(mevsuf) (ismi müstear) (faili)
مُجْتَرِئٌ

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ اَسَدٍ عَلَيَّ
(ismi müstear) (faili)
مُجْتَرِئٌ

- Yukarıdaki اَسَدٍ lafızları ismi müsteardır. مُجْتَرِئٌ ismi fail manasındadır.
(Kölesi aslan gibi cesaretli olan adama uğradım)

SIFAT MANASINDA İSİM

- Kendisinden sıfat manası (ismi fail, ismi meful vs.) anlaşılan her isim de manel fiil olarak amil olur.

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ
(mefulun fih (mahallen mensub))
الْمَعْبُودُ فِيهَا
(müteallak)

- Ayeti kerimede ki اللّٰهُ kelimesi, الْمَعْبُودُ ismi meful manasındadır. Ve müteallaktır. Zira الكَّائِنُ - الثَّابِتُ gibi müteallak takdir edilseydi, Allah'u Teala'ya mekan isnad edilmiş olurdu. الْمَعْبُودُ takdir edilip, semavatta ibadet olunandır denir.
- Car ve mecrur (فِي السَّمٰوَاتِ) kendisine müteallak olup, mecruru (السَّمٰوَاتِ) mefulun fih olarak mahallen nasb etmiştir.

DİĞER MANEL FİİLLER

- İsmi mefulun ameli gibi amel eder. (Naibi fail alır.)
- İsmi mefulun amel etmesinde gerekli olan şartlar, ismi mensubda da aranır.

- اسْمُ الْاِشَارَةِ ◂ هَذَا زَيْدٌ يَوْمَ الجُمُعَةِ أَمَامَ الأَمِيرِ جَالِسًا
(ذَا ﴿ أُشِيرُ) (hal) (zarfı mekan) (zarfı zaman)
- لَيْتَ ◂ لَيْتَكَ قَائِمًا في الدَّارِ
(لَيْتَ ﴿ أَتَمَنَّى) (hal)
- لَعَلَّ ◂ لَعَلَّكَ جَالِسًا عِنْدَنَا
(لَعَلَّ ﴿ أَتَرَجَّى) (hal)
- حَرْفُ النِّدَاءِ ◂ يَا رَبَّنَا مُنْعِمًا
(يَا ﴿ أَدْعُو) (hal)
- التَّشْبِيهِ ◂ زَيْدٌ كَعَمْرٍو قَاعِدًا
(كَ ﴿ أُشَبِّهُ) (hal)
- التَّنْبِيهِ ◂ هَذَا زَيْدٌ جَالِسًا
(ها ﴿ أُنَبِّهُ) (hal)
- النَّفْيِ ◂ مَا شَأْنُكَ قَائِمًا
(مَا تَصْنَعُ) (hal)

NOT: Sıfat manasında isim ve diğer manel fiiller altında zikredilenler fail ve mefulun bih sarih dışındakiler de amel eder. (hal ve zarflar gibi)

العَامِلُ المَعْنَوِيُّ

MANEVİ AMİL

Kendisi için lisanda pay bulunmayan (dile dökülmeyen) amildir. Kalp ile bilinen bir manadır. Yani amili manevi ancak kalp ile, zihin ile idrak edilebilir; dil ile okunması mümkün olmaz.

1. MÜBTEDA-HABERİ REF EDEN AMİL

- Mübteda ve haber ref eden amili manevi, kendilerinin lafzi amillerden soyutlanmış olmalarıdır. Lafzi amillerden soyutlanmış olması da isnad içindir. (müsned-müsnedün ileyh olmaları içindir.)

زَيْدٌ قَائِمٌ ✗

müsned — m. ileyh — lafzi amillerden soyutlanmış

2. FİİLİ MUZARİYİ REF EDEN AMİL

- Fiili muzariyi ref eden amili manevi; nasb ve cezm edici edatlardan bir amil kendisi üzerine dahil olmaksızın, o fiili muzarinin ismin yerinde gelmesidir.

زَيْدٌ ضَارِبٌ

ismi fail

fiili muzari ismin geldiği konumda gelebiliyor.

زَيْدٌ يَضْرِبُ ✗

fiili muzari — cezm ve nasb edici edatlardan soyutlanmış

Yusuf İslam Dağdelen